

EGYETEMES REGÉNYTÁR

BÁRÁNYFELHŐK

IRTA
BENEDEK ELEK

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA
BUDAPEST, 1907

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2014
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5433-48-1 (online)
MEK-13363

TARTALOM

A mult.

Az anya.

Találkozás az erdőben.

A csikó.

A tücsök-pár.

Fiu és leány.

Maradjon itt, kisasszony!

Soha!

Halottat jelentenek.

Az első csalódás.

A százesztendőös jövőendőmondó.

A dunna.

A családi ház.

Kepe: epe.

A mult.

Az őszi nap szelid sugara mosolyogva, incselkedve játszadozott Benkő Dénes deresedő fején. Nem csoda, ha mosolyog, nem csoda, ha incselkedik, lám, az a deresedő fejü, napsütötte arcu ember egy szerelmes ifju megilletődésével tart csontos kezében egy puha fehér kezét s remegő hangon mondja:

- Ma huszonöt éve... Emlékszel, Klára?

- Te sohasem öregszel meg, - próbál duzzogni az asszony, de kezét ott felejtí abban az erős, abban a becsületes kézben.

- Tehát nem emlékszel? - ingerkedik Benkő Dénes. - Ilyenek az asszonyok. Pedig hiába takargatjuk: ma huszonöt éve volt az eljegyzésünk...

- Amikor én tizenhétéves leány voltam, - vág közbe az asszony, - tehát hiába akar öregíteni. Tizenhét meg huszonöt -

- Harminchárom, - vág közbe most Benkő Dénes. - Ugy, ugy. Mindenki olyan idős, amilyenek látszik. Te pedig fiatal vagy, Klára. Fiatal és szép. Az a pár ezüst hajszál? Így még szebb vagy nekem!

- Mondom, hogy sohasem öregedel meg! Na, bocsásd a kezemet. Mit szólna a leányunk, ha így találna!

- Ha így találna! Kéz a kézben... Csodálatos egy asszony vagy te, Klára. Ma épp oly tartózkodó vagy, mint huszonöt év előtt. Nagy leányod van s még mindig leányos a természeted... Ámbár mit mondjak: ez ejtett rabul engem. Rabul ejtett örökre. Már a leányunk elevenebb. Mintha, mintha...

- Azt akarod mondani, hogy kacér? Akkor nem ismered a leányodat. Ez különben végzete minden férfinak: sohasem ismerik meg a nőt a maga valóságában...

Mintha e pillanatban halvány árnyék lebbent volna végig az asszony homlokán. De Benkő Dénes nem vette észre ezt az árnyékot. Hangosan, egész lelkéből kacagott.

- Eszerint én nem ismerem magát! Ne feledje, hogy harminc éve ismerem.

Nehéz lépések csoszogása hallatszott a vén udvarház garádicsán, már nyílt is az üveges veranda ajtaja: a táblás volt, hozta a postát.

- Majd máskor folytatjuk, - nevetett az asszony s hirtelen kiszabadította a kezét. Benkő Dénes szórakozottan nézte végig a levelek borítékát.

- Magának is van egy levél, Klára.

Az asszony kíváncsian szakította föl a levelet, a kézírásra nem emlékezett. Hosszu, nyolc-oldalal levél volt, nézte a megszólítást, aztán az aláírást, belekezdett az olvasásba, de még az első oldalt el sem olvasta, hátrább fordított, majd előre: össze-vissza olvasta a levelet.

- De érdekes levelet kapott! - szólt Benkő Dénes.

- Szegény Margit... - sóhajtotta az asszony.

- Igen, ő. Megkapta az ezüst lakodalomra a meghívót, arra válaszol. Igazán csodálom, hogy nem ismertem meg a kezeírását. De oly kuszáltak a betűi. Milyen izgatott lehetett, mikor írta!

- Mit ír? Felolvashatod?

Az asszony olvasta a levelet, hangja, keze reszketett.

Te boldog asszony, te, hát csakugyan ezüst lakodalomra hívtok engem, a boldogtalan asszonyt? Ne vedd zokon, édes lelkem, de nem lehetek ott azon a szép ünnepen. Ismered a mi boldogtalan, siralmas házasesetünket. Husz éve már, hogy idegenekül élünk egy fedél alatt. Én sohasem éreztem annak a példaszerű, messzeföldön irigyelt házasesetnek az üdvösségét, minő a tettek, melyért irigyeltünk mindannyian, a te leánykori barátnőid. Jól tudod, hogy csak egyetlen fiamért viseltem el a keserű keresztet. Ő érette áldoztam föl ifjúságomat, ő érette szenvedtem el a keserű megaláztatásokat, csak egyedül ő érette éltem, benne volt minden reménységem, ő volt s ő a büszkeségem. Isten meghallgatta sűrű könyörgéseimet: Endre elűtött apjától, komoly, tiszta jellemű ifju s ma már szép állása van. Hiszen ismered őt, gyakran fordult meg a házatoknál. Ah, édes Klárám, ha szép álmaim valóra válnának! Mert ha sejtésem nem csal, ő nemsokára komoly kérőként jelenik meg nálatok...

Benkő Dénesné kiejtette a levelet a kezéből. Arca belesápadott az utolsó mondatba.

- Klára! Mi lett? - ragadta meg kezét ijedten a férje.

- Szegény Margit... - sóhajtott az asszony. - Ez a szép álom aligha válik valóra.

- Nem értelek... Pataki Endre...

- Becsületes, derék fiatalember, szép állása van, - folytatta az asszony. - Most megyei aljegyző, lesz majd alispán is, lehet belőle még főispán is, de a leányunk nem szereti.

Benkő Dénes naiv hitetlenséggel kiáltott föl:

- Az lehetetlen!

Az asszony megütődve nézett az urára.

- Igazán nem ismerek reád. Mi van abban lehetetlen? Hol van az megírva, hogy Ilonka éppen Pataki Endrébe legyen szerelmes?

- Természetes! - méltatlankodott Benkő Dénes. - Pataki Endre derék, kifogástalan, állásbeli ember. Szakmájában sem utolsó. Szolid az életben, nem adat éjjeli zenéket, nem duhajkodik, ügyetlenül járja a keringőt, - szóval lehetetlen belészeretni. Csodálom, hogy megszerettél, mert én is ilyen fiatalember voltam.

- Dénes!

- Ellenben Szentpáli Jenő, - ugy-e, lehetetlen beléje nem bolondulni? Az utolsó szigorlattal ugyan még adós, de ki tud még úgy keringőzni, mint ő?

- Egy hét múlva kész lesz az utolsó szigorlattal is, - szólt csendesen az asszony.

- S azután? Ez minden? Tudod-e, mi következik még ezután? Hol az állás?

- Dénes, csendesülj, meg lesz az is.

- Nos, édes Klára, megbocsáss, de ha Pataki Endre eljő - -

- Te azt nem fogod tenni! - tiltakozott az asszony kétségbeesetten. - Az én leányom nem lesz boldogtalan asszony.

- Boldogtalan! Igazi asszony beszéd. Tudja is egy tizennyolcéves leány, mi a szerelem. A külsőségeket nézi, a belső érték megismerésére képtelen. Azért vannak a szülők, hogy a fiatal leány szívét helyes útra tereljék. Később aztán magamagától jön rá, hogy a szerelme nem volt igazi szerelem, gyermeki ábránd volt az egész, s áldva áldja a szüleit...

Az asszony nyugalmat erőltetett magára. Megfogta az ura kezét, mélyen a szemébe nézett:

- Az Isten szent nevére kérlek, Dénes, hallgass meg. Ilonka nem gyermek. Szeret egy ifjút igazi, komoly szerelemmel. Ha máshoz erőltetnéd minden komolyabb ok nélkül, bizonyos vagyok benne, hogy halálba kergetnéd egyetlen leányodat. Megértettél-e, Dénes?

- Minden szavadat értettem eddig, ezt nem. Nem is akarom érteni. Jól tudod, hogy sohasem volt rokonszenves nekem Szentpáli Jenő. Eszes fiú, de könnyelmű. Nyugodt lélekkel nem tudnám rábizni egyetlen gyermekem életét. És gondoltál-e arra, hogy négy-öt év is beletelik még, míg Szentpáli Jenő megházasodhatik? Láthatod-e előre, mi történik ez alatt?

A kertből édes csengésű nevetés csendült be a nyitott ablakon. Ilonka épp akkor libbent végig a virágágyak közt, nyomában Szentpáli Jenő.

Benkő Dénes búsan legyintett a kezével:

- Hiszen ha az egész élet nevetés, játék volna... Nem, nem, - fordult hirtelen a feleségéhez, - ez még nem férfi, Klára. Jenőnek kellő formában tudtára adom...

- Nem, ezt te nem fogod tenni, Dénes! - riadt fel az asszony képéből kikelten. - Az én leányom nem fogja átszenvedni mindazt, amit én átszenvedtem! Nem, nem, nem!

- Klára! - ordított fel Benkő Dénes, mint a sebzett vad. - Klára! Még egyszer! Ismételd!

Az asszony erőtlenül roskadt le a pamlagra. Arcát kezébe rejtve zokogott, nem tudott ránézni az urára.

Benkő Dénes szilaj dühvel rántotta el az asszony kezét.

- Nézz a szemembe! Parancsolom, hogy ismételd a szavaidat!

- Kegyetlen vagy, Dénes. Ne kívánd ezt, megszakad a szívem.

Összekulcsolta a kezét, könnyörögve nézett az urára. Benkő Dénes megtörten hanyatlott le a pamlagra: ez a könnyörögő tekintet leütötte, mint a villám. Végighasogatta a szívét a rettenetes bizonyosság, hogy ez az asszony, ez az imádott, ez a hű, ez a szent asszony szerelem nélkül lett az ő hitvese.

Hosszu, gyötrelmes csend ült a szobában. Aztán egyszerre kitört keblének szörnyű viaskodása: Nem, nem, lehetetlen, lehetetlen! Megragadta az asszony kezét, de már nem a régi erővel, s mintha könnyörületet imádkoznék a felesége ajkáról, szinte könnyörögő hangon esdekelt: beszélj, Klára, mert megőrülök!

- Hallgass meg hát, Dénes, - kezdette az asszony csöndes, szakgatott hangon. - Emlékszel, ugy-e, hogy apám teljesen tönkrement ember volt, mikor te a házunkhoz kezdtél járni. Szüleimnek, testvéreimnek tisztességes megélhetéséről volt szó! Mikor téged megismertelek, akkor már szerettem egy ifjút, egy tizenhét éves leány tiszta, szent szerelmével. Ennek az ifjunak sem volt akkor még állása. Apám könnyörögve kért, hogy mentsem meg a családot. Ha előbb látlak téged, talán nem lesz részemről áldozat. Becsültelek akkor is. Rokonszenves volt nekem egész lényed, de én azt az állástalan ifjút szerettem. Lemondtam róla. Szívem titkát eltemettem. Feleséged lettem. Átkoztam magamat, átkoztam a kegyetlen végzetet, hogy szerelem nélkül kell hozzád mennem, te nemes, te becsületes szívű ember. Mikor csak az Isten látta, sirtam, átkozódtam. Mig te csöndesen aludtál, könnyekkel öntöztem párnámat. Te szerelmem hiányát leányos, szemérmetes tartózkodásnak vetted, boldog voltál, irigyelt ember voltál, irigyelt asszony én is, én, aki azt hittem akkor, hogy csak egy boldogtalan asszony van a világon, s az én vagyok... Aztán... aztán született a fiunk, az édes, a felejtethetlen, kit ma is siratunk. Te nem vetted, nem vehetted észre, hogy mikor először szoritottam keblemre azt a kis csöppséget, akkor szólalt meg az első hang a szívemben: a szerelem első hangja, ennek a

csöpp teremtésnek az édes apja iránt. Te nem vetted, nem vehetted észre, hogy mikor e gyermek betegágya felett együtt virrasztottunk; mikor kicsi koporsójára ráborultunk; mikor azt hittük mind a ketten, hogy fejünk felett összeomlott az egész világ, akkor forrott össze az én lelkem a te lelkeddel, édes jó, édes becsületes szívü uram!

Ah, nézzetek be a vén udvarház ablakán, figyeljétek meg a meggyötört lelkü ember arcát, hogy simulnak a komor redők! Halljátok a felszakadt sóhajtást: egy rémes álomból felszabadult ember sóhajtása ez! Félig öntudatlan folytatja a megváltó beszédet Benkő Dénes:

- S emlékszel-e, mikor én halálos betegségben sinylődtem. Mikor te kétségbeesett viadalra keltél a halállal. És te legyőzted a halált. Te nem vetted, nem vehetted észre, hogy az én lelkem meg akkor forrott össze voltaképpen a tieddel. Akkor tudtam meg, mi vagy te nekem, Klára. Akkor avattalak téged a földön járó angyalok közé. Akkor suttoztam először: te szent asszony! Az a csók volt a legmelegebb, mit akkor kezedre leheltem...

Hirtelen megragadta az asszony kezét, hosszú csókot lehelt a szent asszony kezére.

- Tévedtél, - mondta az asszony csendes megindulással, - ez volt a legmelegebb.

Hanem e pillanatban mi történt? Nyílt az ajtó, csöndesen kinyílt, s félénken hajolt előre egy kedves, szőke leányfej. Szőke leányfej mögött megvillant valami barnás árnyék, gondolom, Szentpáli Jenő árnyéka volt ez. Állottak egy helyben, sem előre, sem hátra lépni nem tudtak, mivelhogy földbe gyökerezteté a fenséges látomány. Még mindig ott a Benkő Dénes ajka azon a puha kézen, az a másik kéz pedig gyöngéden simogatja Benkő Dénes szürkülő fejét. Ugy elmerülnek egymás lelkébe, hogy csak akkor riadnak fel, mikor az a szőke fej közéjük borul, mikor azok a kék szemek esdve tekintenek föl:

- Tedd rá az én fejemre is áldott kezedet, édes anyám. Te is, édes apám.

És áll az ifju elfogódottan, önkéntelen összekulcsolja kezét. És szól Benkő Dénes:

- Jere ide te is, édes fiam.

Az anya.

Ült a vén tiszteletes ur kopott, szakadozott karos-székében s könnyeborult szemmel olvasott újra meg újra egy levelet. Olvassa elébb magában, aztán halk, meg-megcsukló hangon s minden sornál megállott, kérdvén: igaz-e, Anna?

Anna, a tiszteletes leánya, kisirt szemmel ült a rozoga diványon (minden szegényes, régi ütött-kopott volt a vén tiszteletes hajlékában), bűnbánóan hajtotta le a fejét, nem volt egy szava sem.

- Ime, Anna, az urad ellenkezőjét írja mind annak, amit te mondtál. Igaz, hogy megvert - ez nem igaz keresztyénhez illő cselekedet vala - de te, Anna, te rászolgáltál, igaz-e?

Anna dacosan emelte föl fejét. Nem volt többé a szenvedő, bűnbánó arcu asszony. Mélyen beesett fekete szemében féktelen gyűlölet lángolt.

- Minek erőltettek ahhoz az utálatos vén emberhez?! Ugy-e megmondtam az eljegyzés előtt, az eljegyzéskor, az esküvőkor, s mindig, de mindig azt mondtam: gyűlölöm. Neki is megmondtam, százszor, nem egyszer. Megmondtam, hogy mást szeretek. Meg is neveztem. Mindhiába! Hiszen, ha édes anyám élt volna! Nem volt egy lélek, aki mellém álljon s megvédjen.

- Anna, Anna, csöndesülj. Tudod, hogy csak javadat akartam. Avagy ne vettem volna-e nagy szerencsének, mikor egy gazdag földbirtokos kéri meg egy szegény papleány kezét? Lásd, a nénéid mind pártában maradtak...

- Mert ők nagyra láttak, de én nem láttam nagyra. Ugy kell nekik! Ők nem elégedtek meg egy szegény tanítóval, én meg mennyit kértem, mennyit könyörögtem: édes apám, ne ölje meg a szivemet. Bakó Ferencet szeretem. Ezt a szegény tanítót. Ne féljen! Megélünk abból a nyomoru kis fizetésből is. Öreg napjaiban édes apám mellett leszek, gyámolítom, ápolom. Mit mondott rá édes apám?

- Azt mondtam s mondom ma is, hogy ezt akkor is s még jobban megteheted, ha Uzoni Gábor felesége léssz. Ő jószívü ember. Az ő kastélyában nekem is jutott volna egy szobácska; kertjében egy lugas, hová vén könyveimmel meghuzódom. Közbe-közbe játszadoztam volna az unokáimmal. A te gyermekeiddel. De szép lett volna az, Istenem!

Anna szelidülten, kissé elérzékenyedve mondta:

- Igen, ez szép lett volna. De ennek vége. Isten másként akarta.

- Anna, Anna, ne káromold az Istent. Te akartad így, meg Bakó Ferenc! Ez az ember, ez... De várj csak, kiüzöm a faluból, lehetetlenné teszem!

- Kit? Bakó Ferencet?

- Őt! Őt!

- Miért? Mert szeretett? Mert szeret?

- Szeret! Ezt nevezed te szerelemnek. Az én ifjúságomban nem neveztek szerelemnek, ha az ifju istentelen szándékkal, tolvaj módjára belopódzott egy becsületes ember házába. Avagy nem ezt cselekedte Bakó Ferenc?

A asszony vállat vont.

- Nem tudom, mi istentelenség van abban, hogy Bakó Ferenc átutazóban betért hozzánk.

- A férjed távollétében!

- Azt ő nem tudta!

- S a levél, melyet urad megtalált?

- Nos, bejelentette, hogy meglátogat. Ez is istentelenség? Ott volt egy rövid délután. Olyan rövid volt, oly hamar elmúlt. Jaj, ha megállithattam volna a napot!

A vén tiszteletes megbotránkozva emelte föl kezét.

- Elég, elég, egy szót se többet! Ó te... nem ismerek benned az én véremből való vérré. Mi történt veled? Anna, Anna, ha élne az édes anyád!

- Bárcsak élne!

- Bárcsak élne. Ő is azt tanácsolná, amit én: menj vissza. Elkergetett az urad...

- Megvert elébb. A kék foltok még látszanak az oldalomon.

- Igen, igen, azok a kék foltok. De azt megbánta már az urad. Elkergetett s most visszahív! Mely szépen hí vissza. Olvassam-e még? „Ne érettem jöjjön vissza, hanem ártatlan kis gyermekünkért. Nem hiszem, hogy ne fájna a szíve, ha tudná, hogy a szomszéd asszonyok járnak be, akiknek szopós gyermekök van, azok szoptatják könnyörületességéből. Már két dajka hagyott itt. Ha van szíve Annának, visszajön. Ne szeressen, jól van. Idős ember vagyok, de azért élhetnék békességben, csöndben. Én Annának minden kedvét betölteném, csak megőrizné nevem s házam tisztességét. Amit tett: elmúlt, elfeledem. De a gyermekemet nem tudom anya nélkül látni.”

- Küldje haza! - szólt közbe Anna nyersen, indulatosan. - Azt hiszi, hogy nekem nem fáj a szívem? Éjjelenként nem jó álom szememre, mindig az van előttem, hogy fölébredett a fiam, sir, keservesen sir s nincs aki megszojtassa. Tudja, az az ember, hogy gyűlölöm, hogy soha vissza nem megyek hozzá, mért bünteti, sanyargatja a gyermekét, a gyermekünket? Azt hiszi, hogy a gyermekkel visszacsál. Csalódik. Erősen csalódik.

- Anna, Anna... megver az Isten.

- Engem? Megvert már, verhet-e még jobban!?

Izgatottan tett kalapot a fejére s indult az ajtó felé.

- Hová mégy?

- Ki a rétre. Fáj a fejem, majd megszakad.

Megcsókolta a vén tiszteletes kezét, homlokát s e pillanatban úgy tetszett, mintha ismét a régi kedves, engedelmes leányka volna, ártatlan mosoly lebbent meg ajkán, amint mondta:

- Ne aggódjál, édes apám, nem találkozom Bakó Ferencel.

Ám gyorsan surrant ki a szobából, nehogy a vén tiszteletes visszatartsa. Szinte futva igyekezett ki a rétre, mely májusi pompájában illatozott. De ő most nem látta a rét színes szőnyegét, bár rajta járt; révedezve nézett körül, el a messzeségbe s egész valója kéjesen megremegett a gondolatra, hátha mégis találkozik Bakó Ferencel. Lelkében megelevenedtek a gyermek- és ifjúkor mosolygó szép napjai. Mikor együtt járt a réten Bakóval, kart-karba öltve, álmodozva, színes képeket rajzolgatván a jövődőről. Ferenc, a kántor fia, több akart lenni, sokkal több az apjánál, de a szegénység megkötözte szárnyait: meg kellett elégedni a tanítóssággal szülőfalujában. A jövődőt nem látták már oly színesnek, de szerelmök új szárnyat adott fiatal lelküknek s a csöndes, idilli élet kedvesebb, kíváncsabb lett előttük a nagy világ pompájánál. Csak szeressék egymást!

- Hát... tanító leszek, - mondta Bakó Ferenc.

- S én tanítóné, - mondta Anna.

Hangosan mondta ezt most is, ijedten nézett körül, nem hallotta-e valaki. Ugy tetszett, mintha a berekben, mely mellett elhaladt, megzörrent volna egy bokor.

- Anna!

Bakó Ferenc volt. Annának elakadt a szava az ijedtségtől.

- Hallottam a szavát.

- Hallotta? Mit hallott?

- Azt mondta: s én tanítóné leszek.

- Igen, azt mondtam, - hebegett Anna. - Annak a szép napnak az emléke ujult meg a lelkemben, amikor maga mondta: hát - tanító leszek. Emlékszik-e?

- Ó Istenem, hogyan emlékezném. Nos, én tanító lettem, de magából nem lett tanítóné. Nem rajtam mult...

- Ne búsítson a szemrehányásaival, Ferenc... Jól tudja, hogy nem tehettem másként. Jól tudja, hogy...

- Hogy szeret? Ugy-e ezt akarta mondani? Mondja, Anna, mondja.

- Minek mondjam? Nem látja arcomon a boldogtalanságot? Szeretem... Mit ér, ha nem lehetünk egymásé?

- Lehetünk. Válgjon el.

- Az uram nem válik.

- Kényszerítjük rá.

- Megpróbáltuk, kudarcot vallottunk. Gyalázatot hoztam a nevére, a házára, mégis visszakönyörög. Az az ember végtelenül szeret engem. Ó, ha meg tudna gyűlölni. Csak ezredrésnyire, amint én gyűlölöm őt!

Észre sem vették, az erdő szélén voltak.

Mondta Bakó:

- Menjünk be az erdőbe. Az erdőnek lelke van. Ő megérti a mi szívünknek nagy nyomorúságát.

Anna egy pillanatig habozott, visszanézett a falura, látta a kéményekből fölhevargó füstöt, látta a papi háznak is zsindeyes födelét. Látta a tornácnak is halovány körvonalait s mintha ott állott volna az édes apja. Csudálatos érzés támadt a szívében. Hallani vélte apja kenetes szavait: eredj, Anna, eredj, az erdő megvigasztal. Az erdő megért téged s jó utra téríti elmédet és szivedet.

- Gyerünk hát az erdőbe.

Itt, hol nem félhettek, hogy meglátják áruló szemek, kart karba öltve, édesen, szerelmesen egymáshoz simulva mentek, mendegéltek a szűk ösvényen.

Sokáig csak a szemök beszélt, nézván egymásra némán, bánatosan.

- És mégis egymásé leszünk! - szólalt meg Bakó Ferenc. Erős, csengő hangon mondta ezt, hangját visszaverte túlról a hegyoldal.

- Nem mégysz vissza hozzám, ugy-e nem?

- Nem, nem! Soha, soha!

Abban a pillanatban ijedten rántotta el karját az asszony.

- Mi lelt?

- Nézd, egy ember.

- Hol?

- Amott a kaliba előtt. Nem ismered? Én még emlékszem rá. Ugy-e Veres Péter, a pásztor?

- Ez ő szegény. Jerünk hozzá, szóljunk neki egy jó szót. Nagy búja, baja van. A feleségét megütötte a villám. Nem halt meg, de a féloldalára megbénult.

Anna önkéntelen az oldalához kapott. Sajogni érezte a kék foltokat.

- Nézzük meg szegény asszonyt.

A pásztor földre szegezett szemmel ült a kaliba ajtajában, akkor vette észre őket, amikor épp oda értek.

- Jó napot, Péter, hogy van a felesége?

- Ó, uram, sokat szenved. Nyomorék lett egész életére. Bárcsak engem talált volna Istennek a nyila. Mert én azt megérdemeltem. Azelőtt egy félórával vertem meg a feleségemet, pedig ha jól meggondolom, én voltam a hibás. S lám, nem elég, hogy megvertem, az Isten is megverte. De megver engem is. Nyomorék asszonyt kell tartanom. Jó szívvél teszem, uram, amit tehetek, de bizony, bizony nagy nyomorúság ez.

- Mit csinál most a felesége? - kérdezte Anna.

- Mit csinál? Fekszik, mindig fekszik. Tessék megnézni.

Beléptek a szűk, homályos kalibába, melynek az ajtó volt az ablaka is. A nap beragyogott a keskeny ajtón s egy-egy sugara a kaliba vesszőből font falának nyiladékain is beszűrődött. Világosan lehetett látni az asszony arcát, melyet ijesztőre torzított a szenvedés.

Anna rémülten tántorodott vissza.

- Fél? Megiszonyodott tőle? - kérdezte Bakó Ferenc.

- Nem, nem. De nézze, nézze. Nem látja?

Egy gyermek csüngött az asszony bal emlőjén s szívta mohón az édes anyai tejet.

- Ó Istenem! Ó Istenem! - zokogott Anna.

Magánkívül térdepelt az asszony mellé, akinek arca vonaglott a fájdalomtól.

- Fáj, nagyon fáj?

- Nem, nem fáj... s mosolyogni próbált. Egy kicsit huzza, már foga is van, hat foga, a szívemről szakadtnak, de én türom... hogyne türném... anya vagyok...

- Hallja, Ferenc, hallja?!

Bakó Ferenc megnémulva állott az asszony előtt. Szeméből megeredtek a könnyek. Tisztán, világosan látta, hogy e pillanatban egy elhagyott gyermek megtalálta az anyját... ő meg elvesztett egy egész világot.

Találkozás az erdőben.

Mire a nap eléragyogott a Hargita mögül, üres volt a havasaljai falu. Csak a gyermekörző anyókák maradtak otthon, hajnalhasadtával minden épkézláb ember indult az erdőre: ott kaszálják azt a füvet, melynek felerésze virág, édes, mámorító illatot lehelő. A rét szűk völgyekbe szorul, itt kevés a kaszálni való, de az erdő nagy, a kis falu népének végtelen birodalom, kincsekkel tele. Lépten-nyomon források bugyognak, csudaforrások - mi kár, hogy oly messzire, elrejtve a világtól. Aki ezek vizét issza, aki ezek vizében fürdik, hosszú életű lesz e földön; a halálra vált megelevenedik, új erőre kap. S a földnek méhe mi kincseket rejteget! Itt vas, ott ezüst, amott arany, csak nincs aki megháborgassa sok ezer esztendő nyugodalmokban. Csupán mit a természet ereje kikerget a föld méhéből, a fát, a vadvirágos füvet s a vizet fordítja hasznára ez a nép: így volt ez ezer év előtt is, minek legyen ma más-ként. De hadd aludjék tovább a föld méhében arany, ezüst s a természet annyi rejtett kincse, gyárak, bányák kormos füstje ne rontsa a friss széna illatát, ne űzze el az erdők dalosait a gépek komor zúgása-búgása, maradj, erdő, maradj szűzi vadságodban, rejtelmes szépségedben!

Ó de szép vagy, erdő, e pillanatban is. Hallom a pásztorkürt méla hangját, sirva, panaszkodva reszket végig az erdőn, hegyről-hegyre át, mind halkabban, fájóbban - mit sirat vajjon? Talán rég eltemetett s most újra éledett szerelmet, két bús szivnek emésztő titkát... Találgatják a legények, leányok, megállván munkájokban, vajjon ki lehet az a szomorú pásztor legény. Elhallgatnák reggeltől estig az édes-bús dallamot, melyet most hallanak először, bár minden hangja olyan ismerősnek tetszik. Nincs szava, úgy születik hangra hang, egymásba folyó, de megértik mind: kesergő sziv dala ez, a halotti énekhez hasonlatos. De egyszerre csak elhal a kürtszó, visszhangja se hallik már s éleset rikkant a rigó valahol az eger-bokrok sűrűjében: huncut a biró, huncut a biró. Cserefák száradó ágain lassan, megfontoltan kopogtat a zöld külű, mintha taktust verne a rigónak, hogy ne olyan szaporán, lassan, csöndesebben daloljon. Szegény zöld külű, hiába vered a taktust, im, megzendül az erdő, egyszerre dalol az erdő minden énekes madara s kiki a maga nótáját dalolja, élesen, lágyan, s a méltóságosan kopácsoló külű haragosan koppant egyet, utolsót: ördög legyen a ti karmesteretek! Pedig de szép ez az összevisszaság. A sokféle hang és dallam andalító harmoniába olvad, im, lássad, csodáljad, haragos külű: ott megy, mendegél egy ifju a patak partján: mindkét szeme könybe lábbadt.

- Daloljatok, daloljatok, - eseng az ifju. - Oly rég nem hallottam madáréneket... Megáll egy terebélyes cserfa tövében s révedező szeme bejárja az erdőt, a messzi hegyeket, honnét komoly fönséggel néznek le a büszke fenyők: oly rég nem látta őket. Hallani véli, hogy megszólítják a fák, a bokrok mind, akik közelében vannak: hol voltál, merre jártál? Ó de megváltoztál. De csudás vagy! Az arcod halovány, a ruhád - miféle ruha ez? Földig érő szoknya s a színe szelid kék.

S beszél az ifju halkan, mintha magával beszélne: - Csudálkoztok, ugy-e. Nem ismertek a kis Palikára, aki kurta zekében, patkós csizmában járt itt régen, vállán villa, gereblye. Akinek vidám dalától oly sokszor csengett az erdő. Nézzetek rám, mi lett belőlem. Isten szolgája, pap vagyok. A falu, a mező, az erdő volt életem, mindenem s im bezártak komor, mogorva falak közé, ott hervadozott szép gyermekifjúságom s ereimben ami vér, izmaimban ami acél megmaradt, az a tied, erdő, a te ajándékok! Ó hányszor sirattalak meg, erdő, könyveim közé temetkezvén. Hányszor sirattam meg paraszti ruhámat; a falut együgyü, jámbor népével; azokat a buta képű ökröket, melyek csöndesen mendegéltek a barázdában; a földet, melynek kebelét az ekevas felhasogatta; a rétet, melynek fűvét a kasza letarolta s mégis hű maradt az

emberhez: áldásra áldás fakadt a méhéből. És hányszor sirattam meg gyermekszivem bálványképét, az erdő aranyhaju tündérét... Mártha!

Ijedten nézett körül, nem hallotta-e valaki. A hegyoldalból lehallott a szénagyűjtők beszéde, valaki biztatta a többi: hamar, hamar, borul az ég, hordjátok. - Abból a fellegből nem lesz eső, - okoskodott valamelyik. Pál föltekintett az égre. Vékony báránypelleg lengett a kék égen, hasonlatos a fehér habos selyem kendőhöz. Láttára régi édes emlék sajgott át szívében. Növendék fiú volt, Mártha növendék leány. Együtt játszadoztak az erdőben, míg a nagyok boglyába rakták a száradott szénát.

- Nézd, Mártha, nézd, de szép pelleg az égen!

Mártha kíváncsian tekintett föl az égre, összezsápta a kezét: - Ó de szép! Olyan mint egy selyem kendő.

Mondta Pál:

- De illenék a te fejedre! Ha nagy leszek, addig járok, míg ilyen kendőt nem találok. Az lesz a te jegykendő.

Mártha fülön pirult, szemét lesütötte, majd ismét lopva föltekintett az égre, alig hallhatóan suttogta: ó de szép lesz, ó de szép.

Egyébként ők nem vallottak egymásnak szerelmet soha. Játszadozván a porban, a virágos réten, a madárdalok erdőn, gyermekszívek összeédesedtek s mire fölserdültek, szerelem sarjadt ki a szeretetből. Szerelem, melynek nincs szüksége szavakra: az egymásba kapcsolódó kezek reszketése, a szemek delejes találkozása - mind egy-egy szépen megírt költemény, a szűzies szerelem dicsőéneke.

A báránypelleg csalóka pelleg, ártatlan képpel tűnik fel a kék égen, láttára a gyermek szíve ujjong, csodálja szépségét s nem gondol arra, hogy nyomában járnak a lomha fekete fellegek, cikázó villámot, haragos menykővet hordozva méhekben. Im, egyszerre mi történt? Beborult az ég Pál és Mártha fölött. Míg csak a diákiskolába járt, váltig erősködött Pál: csak ezt ki-tanuljam, itthon maradok, Mártha. Anyám, apám azt akarja, hogy pap legyek, de hiába: nem születtem én papnak. Apám azt mondja: kicsi a birtok, éppen arra elég, hogy György bátyámnak ne kelljen majd a más földjét szántani. Ha én pap leszek, György is boldogul, különben mindketten sanyargunk ezen a kicsi sovány földön. S az anyám, szegény anyám, ő már látja is a püspöki süveget Pál fiának a fején. Pedig az én szívem gyökere itt van, minden más földön rabnak érzem magamat s mi nekem e világ minden fényessége, ha téged nem látalak, ha veled nem lehetek, Mártha! Minek akar a paraszt urat nevelni a fiából!?

Félénken, sápadozva mondta Mártha:

- Nem urat akarnak belőled nevelni, hanem szolgát. Isten szolgáját, Pál. Vigyázz, nehogy bűnös szóval megterheld lelkedet...

Indulatosan szakította félbe az ifju:

- Hát te is azt akarod talán!?

- Nem, nem!

- Ó mert azt is tudom, mire számítanak szüleim. György és te...

- Nem, nem! - tiltakozott a leányka.

Nyugtalanul indult tovább, nincs maradása itt, pedig a vén cserfa szeretettel hajol fölője, a lecsüngő galyak meg-meglegyintik, simogatják arcát, de hajtja, kergeti az emlékezés. Vad harag tombol a szívében. Eszébe jut Mártha szomorú mosolygása, jövődölése: meglásd,

mégis pap leszel, Pál. S ő büszkén, szinte durván utasította vissza: én!? Minek tartasz engem!? S im, csakugyan gyöngé volt. A professzorok is, mintha boldogsága ellen esküdtek volna, folyton azt sugták apja, anyja fülébe: pap, pap! Nagy talentum, Isten ellen való véték volna, ha visszamenne parasztnak. Szereti a gazdaságot? A falut? Az erdőt? A mezőt? Hát mint papnak nem lehet része mindezekben? Csak a szívére nem gondolt senki. Sem apja, sem anyja, sem a professzorok... Az anyja csak sirt, csak sirt. Az apjának minden szava szemrehányás: hát ezért taníttattalak, ezért usztam-másztam, sanyarogtam, hogy most visszakerülj közénk te is? A bátyja elébb megrémült, hogy csak fele birtok marad neki, ahelyett, hogy a gazdag pap öccse majd földet földre szerezzen - ő neki, aztán keserű szitok volt minden szava.

- Sirásnak, szemrehányásnak, szitkozódásnak legyen vége, - mondá Pál egy napon s bár azt hitte, hogy most megszakad a szíve - kinyögte a saját ítéletét: pap leszek.

Azóta négy év múlt s ha haza jött is nyaranként, szinte remete-életet élt, kerülte az embereket s különösképen Márthát. Csak a templomban látta s a templom udvarán. Némán üdvözölték egymást, néha, ritkán, ha el nem kerülhették, kezet fogtak s csöndesen, meg-megreszkető hangon meg is kérdezték egymást: hogy van, Mártha? - Jól. - Hogy van tisztelendő úr?

Ah, de szép volt az a leány az ő néma fájdalmával! Rózsapiros arcát haloványra finomította a fájdalom fájdalma, hol nincs semmi, de semmi reménység. Bárkit szeret titkos, epedő szerelemmel, a bús reménytelenség sötét éjjelére fölvirradhat a reményfakasztó hajnal, de az ő szerelme vak éjszaka s ami fény át-át tör e sötétségen, csak iszonyatot, undort kelt egy szűzi lélekben... Mihelyt Pált fölavatják, meghalt, az ő számára nem él többé, csak bús emlék, mely vissza-visszajár...

Tovább üzték, hajtották Pált a bús emlékezők s itt-ott látván a kaszáló, szénagyűjtő embereket, megmérhetetlen irigység nehezedett a szívére. Szeretett volna fölkapni s oda kiáltani: irigyeltek engem, ugy-e!? Nincs semmi dolgom, csak sétálok az erdőben, míg ti véres verejtéket hullattok. Én irigyellek titeket, én! Ha még egyszer megfoghatnám a kasza nyelét! Csak egyszer. Tudom, ki nem vennék a kezemből soha!

Háborgó lelke tovább fűzte: S ha még egyszer kezemben tarthatnám az ő kezét, ki nem ereszteném többé soha!

Gyilkos gyűlölettel gondolt a bátyjára. Ezé a tudatlan paraszté lett Mártha, akit ő magának nevelve nevelt; akivel ő együtt olvasgatta azt a sok szép könyvet; együtt sirtak, együtt örvendeztek a regényhősök bukásán, diadalán; akinek lelkét lassanként a művészi szépnak megértésére finomította - ah, ez a leány most a másé lesz, lelke finomságát meg nem értő emberé!

- Nem, nem engedem! - kiáltott fel vadul s maga is megijedt a hangjától. Elemi erővel támadt fel szívében az erőszakosan elnyomott vágy: látni Márthát, beszélni vele s aztán jöjjön, aminek jönni kell: megragadja kezét, viszi, maga sem tudja hová, új életet kezd... Tudta, hogy Mártha itt van az erdőben. Ha vele most találkozhatnék, rejtett helyen, hol nem látja más, csak az Isten! Testének minden csepp vére tüzlánggá gyult, halálos szomjuság epesztette ajkát: nem megy haza, míg Márthát nem találja, míg nem érzi ajkát ajakán, míg nem hallja szíve dobogását!... Önkéntelen arra vette útját, ahol egyszer együtt játszadozott Márthával, együtt szedték a virágot, az epret: ott kell lenni, ott. Delejes erő vitte, feledte papi voltát, feledte, hogy az egész falu itt van az erdőn; ő most csak Márthát látta, az ő csókját szomjuhozta.

A hegyek összehajoltak fölötte, szűk sikátorra szorult a völgy: itt nézték egykor Márthával a bárányfelleget, itt mondta neki: nézd, olyan mint egy selyemkendő, ilyet veszek majd neked... Az lesz a te jegykendőd. Föltekintett az égre, de csaldóttan szállott tekintete más felé: az ég ragyogó kék volt, de most nem lengedezett rajta bárányfelleg! Hanem egyszerre mi történt... im, szomorú ének dallama hullámszik át az erdőn, le a völgybe. Minden hang belenyilallik a

szívébe, reszket a felindulástól: ez ő, a Mártha hangja, itt van, itt! Ki teremtette ezt a dalt, talán ő maga, hogy minden szava úgy a szívéhez talál?

De ki tudnám panaszolni magamat,
Ha valaki meghallgatná szavamat!
Minden búmat, bánatomat kisírnám,
Hej de kinek, mikor senki se néz rám!

Ez az ő dala, ez. Ez a dal példázza az ő életét, vigasztalan sorsát.

Ész nélkül törtetett át a bokrok sűrűjén, arra, ahonnan a dal feléje verődött.

- Mártha!

Szemközt állottak, először annyi idő multán.

A leány sápadtan, reszketve állott meg, rémülten nézett szét, majd földre szegeződött nefelejcs-kék szeme s megindultan rebegte:

- Pál... Istenem. Pál...

- Félsz tőlem, Mártha? Arcod fehér, mint a gyócsé virág. A kezed úgy reszket. Vagy tőle félsz talán!?

Mondta Mártha, most már kigyult az arca, szemében bátorság, elszántság tüze lángolt:

- Nem félek tőle!

- Itt van György?

- Az erdőben ő is, de messzire innét. S ha itt volna!?

Pál közelebb hajolt a leányhoz, érezték egymás forró lehelletét, emésztő vággyal tapadt az ifju szeme a leány ajakára. Mártha rémülten huzódott vissza.

- Mégis félsz!

- Tőled félek, Pál!

- Tőlem!?

Megragadta a leány kezét: jer, jer, bolyongjunk az erdőben, ott, ahol nem lát senki! A leány erőtlenül engedte át magát, ment Pállal, többé nem tekintgetett körül, karját az ifju karjába öltötte: vezess, a tied vagyok. Most a tied.

- Most, most... Aztán másnak karja öleli át derekadat, másnak ajaka szivja ajakadnak mézét!

Szomoruan mondotta a leány utána:

- Más, más. Isten úgy akarta.

- Az emberek!

- Nyugodj meg benne, Pál, akárki akarta így. Mit tehetnél ellene?

- De másként gondoltam ezt én!

- Én is.

- Sohasem mondtam, hogy szeretlek, de úgy-e, te érezted?

- Ó éreztem, erősen éreztem.

- S most te az övé leszel s szeretni fogod!

- A te testvéred...

- Ezért fogod szeretni?

- Ezért... Egy kicsit...

- Te angyal, te!

- Pál...

Könyörögve nézett az ifjura.

- Mondjad, Mártha, mondjad.

- Ereszd el a kezemet.

- Fáj?

- Éget a kezed. Mintha tüzláng volna benne. Eléget, el! Búcsuzzunk, Pál, búcsuzzunk.

- Hát búcsuzzunk... de elébb!

- Mit akarsz!? Ó Istenem!

- Egy csókot, csak egy csókot, Mártha. Megérdemlem tőled halálos szerelmemért. Többet nem látsz engem. Utadba nem állok. Csak egy csókot, Mártha! Elepedek, meghalok!

- Csak egy csókot, - suttogott a leány s erőteljesen dült az ifju mellére. Egy hosszú, édes-kinos csókban forrott össze testök, lelkök, hogy aztán egyszerre, hirtelen ketté szakadjon kegyetlenül, mindörökre. Fejök felett bárányszerűen lengedezett, de szerteszét, foszlányokba szakadozva, aztán hirtelen beborult az ég, elsötétült az erdő, elsötétült nekik az egész világ.

Az örök sötétség ez, melyre nem következik piros hajnal.

Soha, soha.

A csikó.

- Eredj, öregem, eredj, - biztatta Zoltán Lászlóné az urát, - menj már egyszer az emberek közé.

A gyermekek is közrefogták, hizelegve simogatták: eredj, apa, eredj. Kezébe erőszakolták az esernyőt, a kalapot.

- Jól van, - mondotta Zoltán László, - csak küldjete. Haza sem jövök reggelig.

- Ó persze, - tiltakoztak a gyerekek, - akkor itt maradsz. Nem engedünk!

Elállották az ajtót.

A mama mosolyogva huzta félre a gyermekeket.

- Ugyan, kis csacsik. Ne féljete, hazajő az apa vacsorára.

Engedelmesen félre állottak mind, kezet csókoltak az apának.

- Isten veled, mama.

- Isten veled, apa.

Mindkettőnek reszketett a hangja, mintha hosszú utra indulna az egyik. Az udvari szoba ablakán még bekopogtatott az apa, megállt egy pillanatra s csókot dobott a mamának, a gyerekeknek.

- Pá, apa, pá!

Aztán szilaj kedvvel fogtak játékba a gyerekek, nem vették észre, hogy a mama szomoruan ül az asztal mellett, kézimunkája fölé hajolván. Nem hallották csendes fohászkodását: Ó, bár-csak ma jönnének...

Lelke egyebütt járt most, nem hallotta a gyerekek féktelen lármáját. Az egyik hintázott a házi tornán, nagyokat ujjongatván minden lendülésre; a másik a sipládát nyaggatta, kicsikorgatván belőle szörnyen hamis nótákat; a harmadik pózba vágta magát, mint ahogy a színházban látta s szavalta: Talpra magyar, hí a haza! A negyedik, az ötödik, a hatodik, a hetedik... (Istenem, de megáldottad Zoltán Lászlót!) mind más-más módon mulatta magát. Gyi, Csillag, gyi! - biztatta hintalovát a legkisebb s nagyokat vágott ostorkájával a Csillag füle közé.

A folyosón időnkint végig lebbent egy-egy árnyék s Zoltánné izgatottan nézett ki az ablakon. Mind más lakásban tűnt el. Számolgatta magában: most ért az uram a klubba. Ha most, most jönnének, még volna elég idő. Szegény uram, szegény gondterhelte uram, csak ettől meg-kímélhetnélek... Reszketett egész testében, ujjai közül ki-kiesett a horgolótű, hiába volt erős a lelke, nem tudott parancsolni a kezének: lankadtan, erőtlenül hanyatlott az asztalra.

- Azért mégis erős leszek, csak jőjjenek!

Mintha csak hallották volna a hívását, jöttek, hárman jöttek, komoly arcu urak, árnyékuk végig huzódott az ablakon s mint mikor hirtelen elszakad a hur, - a jó Isten titka ez: csend, félelmetes csend borult a gyermekszobára. A mama rémülten szólt a gyerekekre:

- Mi lesz, gyerekek? Csak játszatok, mulassatok!

Szaladva szaladott ki az előszobába, hogy ne lássák arcát, mely, érezte, fehér volt, mint a fehérített vászon.

- Az uramat keresik az urak, nemde? Tessék besétálni a szobájába.

Meg-megfogódzott egy-egy butorba, támolyogva kísérte be az urakat s némán intett, hogy foglaljanak helyet. Arra a néhány szóra, amit az elébb mondott, napok óta készült. Szaggatottan, minden szónál megpihenve tudta elmondani: tessék... besétálni.

Az urak elfogódva, zavartan állottak. Aztán megszólalt egy közülök, a legidősebb.

- Végtelenül sajnáljuk, nagyságos asszonyom... De üljön le, kérem, hisz olyan gyengének látszik.

Zoltánné leroskadtt egy székre, az urak állottak tovább.

- Zoltán úr nincs idehaza?

- Nincs, elküldtem... - tördelte a szavakat Zoltánné. - Tudom, mért jöttek. Éreztem, hogy ma jönnek. Ó, csak hamar, hamar végezzenek. Szegény uramnak annyi gondja. A sok gyermek... Dolgozik éjjel-nappal szakadatlan... S most még ez a szerencsétlenség...

Az öreg úr, a végrehajtó mondta szeliden, részvétellel:

- Ne csüggedjen, nagyságos asszonyom. Az urát megsegíti az Isten... Persze, a váltó... a váltó, az nem tréfa dolog. Sok ilyen esetem volt már, ó nagyon sok. Rendesen a jószívű embereket éri a baj. Meggondolás nélkül zsirálnak, aztán egyszerre csak: kezes, fizess!

Aközben a becsüs irta, irogatta a butorokat. Egy ebédlő asztal, egy divány...

- Fogadok, - tört ki az öreg úr, - hogy az a másik tudna fizetni! Tegnap is láttam fiakkerezni!

A becsüs tovább jegyezgetett s mormogott magában valamit.

- Mit mond? - fordult hozzá az öreg.

- Azt, hogy láttam én is... Még szeretőt is tart a nyomorult!

Homlokáról egyre törölte a verejtéket, amint irt, jegyezgetett.

- Különös eset, különös... nagyon szomorú.

- Csak gyorsan, gyorsan, - könnyörgött az asszony.

A fali óra hetet ütött.

- Csak ne jönné még, csak ne jönné. Siessenek, uraim, siessenek.

A becsüs kétségbeesetten törölte a homlokát, keze mindegyre elakadt. A gyermekszobában szólt a sipláda, a gyerekek táncrakerekedtek, tapsoltak, ujjongtak. Ki-kiszólt a mama az ajtó közt:

- Csöndesebben legyetek, gyerekek!

Mondta az öreg végrehajtó:

- Hagyja, nagyságos asszonyom, hadd mulassanak. Tudja mit, menjünk közéjük. Ne féljen, a gyermekek nem vesznek észre semmit... Nemde, ügyvéd úr?

Mondta az ügyvéd is:

- Gyerünk ki.

Mentek a gyermekszobába.

- Jó estét, gyerekek. Na ismertek-e engem, - kérdezte az öreg. - Ugy-e, nem? Az én nevem a Péter bácsi. Hm, nekem is vannak ám unokáim. Tudjátok hány? Éppen tiz.

- Tiz! Ujjé! Tiz! - csudálkoztak a gyerekek.

- Bizony tiz. A legkisebb az éppen ekkora, mint ez a kis huszárka, ni. Hogy hínak, kis huszár?
- Lacinak, - felelte a kis huszár. - Gyi, Csillag, gyi!
- Ej, de szép csikód van, Lacikám! - Hátha még igazi volna! Mondjad az édes apának: vegyen igazi csikót.

A nagy fiu, a diák közbe szólt:

- Ó, bár ilyenre teljék!
- Na, majd hozok én neked igazi csikót, Lacika.
- Igazán?
- Igazán!
- Hallod, mama, hallod, hoz a bácsi nekem igazi csikót!

A mama mosolygott. Megfogta az öreg úr kezét:

- Köszönöm, köszönöm, áldja meg az Isten!
- Nini, gyerekek, hát hogy fértek el heten két ágyban? - kérdezte hirtelen az öreg s nézte, jól megnézte az ágyakat, mintha vizsgálná, elég széles-e ennyi gyerekek.
- Nagyon egyszerű, - mondta Pali, a diák. - Fiókja van mind a kettőnek. Két ágy, két fiók: négy gyerek. Én meg Gyuri diványon hálunk. Kinőttünk az ágyból! Lacika meg a mamával.
- Akárcsak nálam, - mondta csöndesen az ügyvéd.
- S mint nálam, - mondta a becsüs is, ki közben elvégezte a többi szobát.
- No, gyerekek, Isten veletek, - bucsuzott az öreg. - Ne felejtsetek el Péter bácsit. A csikót elhozom, bizonyosan el.
- Mitoj?
- Tavasszal, Lacika, tavasszal, mikor fű lesz a ligetben.

Lacika leszállt a lováról, szépen kezét csókolt Péter bácsinak. Az öreg lehajolt, megcsókolta Lacikát. Lehajolt az ügyvéd is, a becsüs is: adj egy szép puszit, Lackó. Adott Lackó többet is ezeknek a kedves bácsiknak. Alig tudtak elmenekedni a gyermekszobából. Marasztották mind: maradjanak még! Csak egy kicsit! Mindjárt jó az apa!

- Nem, nem lehet, - mondták, - nekünk is vannak gyermekeink. Várnak ám, nagyon várnak.
- Sietve szedték össze irományaikat, az ajtóból még visszaszóltak: pá, gyerekek, pá, s a következő pillanatban már lent voltak az utcán. Mikor kocsiban ültek, akkor fordult be a kapun Zoltán László. Egy pillanatra utánok nézett s izgatottan sietett föl a lépcsőn. Ahány gyerek, mind elébe szaladt s egyszerre beszélt mind a hét:
- Itt volt három bácsi...
 - A Péter bácsi...
 - Meg két bácsi.
 - Péter bácsi csikót hoz nekem... Igazi csikót! Hallod apa, igazi csikót!
 - Hát a mama? Hol a mama? - kérdezte Zoltán László s aggódva nézett körül.
 - Bent a te szobádban.

Mind szaladtak az apa után.

- Maradjatok kint.

A gyermekek csodálkozva hátráltak vissza.

- De rossz kedvű az apa...

Igen, ott volt a mama az apa szobájában. Ráborult az asztalra, mely mellett az ura oly sokat virrasztott érette s a gyermekekért... és sirt csöndesen, keservesen...

A tücsök-pár.

Egy nagyon szomorú történet ólalkodik körülöttem hetek óta, éjjel-nappal hessegetem: eredj, eredj, hagyj békében. Éjjel nem hagyott aludnom, nappal dolgoznom. Valakinek meg kellene halni ebben a történetben a költői igazság törvénye szerint, de az én lelkem fellázadott: nem, azért sem hal meg. Várjunk még egy esztendő, kettőt: ha lehet, többet is. Hess, szomorú történet, hess! Az élet mostanában ugyanis olyan szomorú. Az emberek jókedve hová lett? Mindenütt gyász, mindenütt siralom. Legalább én úgy látom, úgy hallom.

Keressük a vidámságot, hátha van még vidámság, boldogság a világon?

Na, nem is kellett messze mennem, itt van a szomszédunkban a tücsök-pár. Ne gondolatok pesti szomszédokra. Ezeket én nem ismerem. Ők jönnek, mennek, némelyiket kidobják, mivelhogy adós maradt a házbérrel, de én nem ismerem sem a jó, sem a rossz fizetőket, csak hallok róluk egy s mást. De a falusi szomszédaim! Azokat színről-szinre ismerem. Életük folyásában semmi homály, semmi titokzatosság. Átellenben szemközt velünk lakik Kalári, az ökörpásztor felesége, akit Isten tíz gyermekkel áldott meg, ebből meghalt három s ezt a hármat folyton siratja. Vele sir a kicsi Klári, a táncos Klári, kinek a táncát megcsudálja a falu népe, ki azonban a testvérei halála óta nem táncol többet. Az alsó szomszéd, a vén Dimény, földhöz ragadt napszámos, aki minden vasárnap reggel nótával kel, nótáz egész nap s nótával fekszik le. A hétnek hat napján dolgozik, mint a barom, a hetedik napot nótával szenteli meg. Iszik és nótáz. Egyetlen leánya van, az is Pestre szakadt, egyszer jött haza két gyermekkel, azokat otthon felejtette s visszament abba a rengeteg városba. Levelet nem ír, pénzt nem küld s a bolond Dimény tartja a gyermekeket, merthogy csak nem hajthatja ki az utcára.

A felső szomszédunk gazda volt, telkes gazda, de egyszer csak, mi történt, mi nem, megütötték a dobot, háza, földje, mindene mások kezére került, ő meg elbujdosott Oláhországba. Többet nem is jő vissza. Minek? Mire? Üresen szomorkodott a ház sokáig, mivelhogy akire ráütötték, volt annak külön háza, szegény napszámos embernek meg igen nagy s igen drága vala. A kert... Istenem, a kert, az még szomorubb volt a háznál is. Sem vetemény, sem virág, de annál bujábbban lepte el a számartövis, a papsajt-levél s mindenféle giz-gaz növény, amit nem kell ültetni, nő magától. Engem nagyon elkedvetlenített a pusztulás e képe, már forgattam is a fejemben: megveszem azt a házat, mielőtt bagoly verne tanyát benne. De mikor vásárra került a dolog, kitűnt, hogy az egész faluban nincs több ilyen szép ház; nincs kert, melynek ehhez hasonlatos jó termőföldje volna. Ezt a gazdáját olyan erős meggyőződéssel mondta, hogy nekem el kellett hinnem s a házat nem vettem meg. Avagy megillet-e engem - kérdém magamtól - a legszebb ház a faluban, a legdúsabban termő kert minden kertek között?

Igen, az elhagyott házért rengeteg nagy summát kértek - tőlem, kiről az a legenda él a nép ajkán, hogy csak egyet gondolok, két-három betűt papirosra vetek s dül a pénz utána. Így maradt el a vásár s mi jó, hogy elmaradt, mert különben most hol dalolna, muzsikálna a tücsök-pár?

A tavalyi nyár nagyon szép nyár volt, nem olyan förtelmes, csunya, mint az idejé. Tavaly érdemes volt korán kelni, mert rendszerint kék volt az ég, mosolyogva bukkant elé a hegyek közül az áldott nap, a madarak nem huzódtak meg fázósan a fészükben, kiröppentek, ágról-ágra szálltak, vidáman köszöntötték a felkelő napot s a felkelő embereket. Mosolyogva ébredt a nap, mosolyogva hunyt el s a lelkem még ma is tele a tavalyi alkonyatok gyönyörűségével. Hát még mikor megjelent a hold is, félénken, szemérmatosan s körülötte a csillagok. És az est végtelen csöndességében a falu alsó végéről elindult a malom zúgása, zakatolása s csöndes, méla búgássá enyhült, mire a házunkig ért. Ezeken az estéken sokat álmodoztam, ifjunak éreztem magamat, a mindennapos gondok nem háborítottak. Isten tudja, hová tűntek, merre lettek. Mit bánom én, hová tűntek, csak eltűntek.

Ez a nyár elején volt így, aztán egyszerre új hang csapta meg a fülemet, hang, minőt én a külvárosi csapaszékekben hallottam valaha, régen.

- Jól hallok? Ez harmonika-hang, ugye?

- Igen, - mondák mind, akik kint ültek a verandán, - ez harmonika-hang.

Azután elhallgattunk és figyeltünk.

- Nemde a Roxelán-keringő?

- Igen, ez a Roxelán-keringő.

Alighogy ebben megállapodtunk, elég jó csengésű bariton hang reszketett át:

„Szeretlek, Roxelánom,
Tiéd egész valóm.”

Valóságos megdöbbenéssel néztünk össze. A felső szomszédságból jött a hang, ott bizonyította valaki újra meg újra, hogy ő szereti Roxelánt s övé egész valója. Az elhagyott háznak lakója akadt. Mikor jött? Éjjel-e, nappal-e? Akármikor jött, észrevétlen jött s akárki ő, vidám ember lehet s ami fő, ismeri a népszerűbb keringőket, amit például az alsó szomszéd, a vén Dimény, nem mondhat el magáról, pedig ő annyi nótát tud! Nagyon sokat, túlságosan sokat.

Éjfélre hajlott már az idő s még mindig nyikorgott, recsegett a harmonika s kicsi falum fölött szállt az ének: keringő és több rendbeli érzelgős német dal, magyar szöveggel, magyaros tempóval, jó tele szájjal, mivelhogy ez így is illik. Roxelánnal aludtunk el.

A homály, az egyetlen rejtélyes homály, melyet idáig az én kicsi falumban följegyezhettem, másnap oszlott el: akkor tudtam meg az igaz valóságot. Szóval, egy homály volt, egy rejtelmesség, az sem tartott sokáig. Hála Istennek.

Tücsök ur - én így nevezem, holott más az ő becsületes neve - már egy hete, hogy hazajött. Ő napszámos embernek a gyermeke, de mivelhogy a mezei munka nem fért a nyakára, zsenge ifjúságában bucsut vett a szülei háztól, bement Brassóba, ott kitanulta a csizmadia mester-séget. Majd vágyainak sólyomszárnya támadt, s fölrepült Budapestre. Innét került vissza az ő kicsi falujába, visszakerült másodmagával. Ifjak voltak mind a ketten, mint egy régi nóta mondja: „ifju és gondolatlan, tréfás, nyájas, nyughatatlan” - jóképű a fiú, szemrevaló a leány, első látásra egymásba habarodtak s Isten előtt is egymásé lettek. S mert tücsök-természete volt mind a kettőnek, a jövővel nem törődtek: ők csak „uzsikáltak, muzsikáltak”, ritkán dolgoztak, ritkán ettek, egyébként igen boldogok voltak. Mint később Tücsök ur előadásából megtudtam, Budapest arról nevezetes, hogy ott az iparosnak vagy rettentő sok a munkája, vagy semmi sincs s mert neki ritkán volt rettentő sok és sűrűn jutott ki a semmiből, holott ő az arany középszer szeretne volna: szívére erőt vett a honvágy s ott hagyta Budapestet, mint szent Pál az oláhokat. Az történt vele, ami rendszerint mindazokkal, kik gyermekkorukban hagyják el a kis falut, a szülei házat: mindkettő folyton-folyvást nőtt a képzeletében, a falu is, a ház is. A faluból városka lett, az egyszobás zsellérházikó is megnőtt; a szülei, ezek az együgyű öreg parasztok is folyton lépesedtek: lesz ott már bizonyosan istálló is, abban tehén, borjú, talán ló is. Olyan szépen kiszínezték a jövőt, hogy az csupa csuda. Itt élnek majd az öregekkel. Tücsök ur foltozó munkát nem is vállal. Cipellőket varr, amilyeneket még ez a falu s ez a vidék nem látott. Nem erőlteti meg magát s mégis lesz pénz bőven. Otthon a háznál minden megterem. Mert volt ott, emlékszik ő rá, veteményes kert is. Oh, az is de megnőtt, de elterült!

A valóság pedig - hát minden úgy van, mint volt régen. Egy igen-igen kicsi szobában zsugorogtak az öregek: az volt az egész ház. Istálló sohasem volt, most sincs. Tehén sohasem volt, most sincs, nem is lesz. Nincs is semmi egyéb a nagy szegénységnél. Ez egy kicsit elszomorította Tücsök urat és feleségét, de felvidultak, mihelyt megtudták, hogy van kiadó ház. Igazi

ház, nem nyomorult zsellérkunyhó. Volt itt kert is, veteményesnek való, gyümölcsös is. Éppen most kezdett pirulni a muskotály szilva. Övék volt a világ, még azon is túl egy sánta arasszal.

Még csak három napos szomszédok voltak s kimondottam rájuk az ítéletet: - Igazi tücskök.

És ők engem nem hazudtolának meg. Tiszta gyönyörűség volt látni ezeket az ágról szakadt embereket. Az első napokban tiszteletüket tették, munkát kértek, adtunk is, mert hiszen támogatni kell a hazai ipart, hoztak is haza valamit, aztán - uzsikáltak, muzsikáltak, pihent az ár, a dikics. El-elsétáltam a szomszédkerítés mellé, hogy átkiáltsak: Tücsök ur, mi van a gyermekek cipőjével? - de nem volt rá lelkem, megzavarni a tücsök-pár édes idilljét. A kicsi szőke asszonyka Tücsök ur karjába csimpajkodott, Tücsök ur meg huzta, nyomta a harmonikát s átszellemülten énekelte: „Szeretlek, Roxelánom”. Egy-egy nóta után aztán megállottak a szilvafák alatt, Tücsökné vágyódva nézett föl a piruló gyümölcsre s olyan kedvesen kérte az urát: rázd meg a fát, édes! Tücsök ur megrázta a fát, potyogott a szilva; Tücsökné mohón tüntette el, az urának is dugdosott a szájába s mikor jól elteltek vele, kart karba öltve, muzsikálva, dalolva huzódtak be a házba.

Na, szeretném látni azt az embert, aki ezeket ne irigyelje. Bizonyosan tudom, hogy meleg ételt ritkán ettek, de a nóta még sem fogyott el. A falusi népek a fejüket csóválták. Mondogatni kezdték, hogy ennek rossz vége lesz. Sőt Rigó András, a nagy rigmusmondó, ki egyszer a mi kertünkben kaszált, határozott célzatossággal s jó hangosan szavalta el a tücsök és hangya meséjét. Nótával feleltek vissza, valami gúnyos nótával, melynek az lehetett az igazi értelme: hát te csak légy hangya, mi megmaradunk tücsököknek. Egyébként, ami igaz, igaz, Rigó András is, meg a többi munkás is szívesen hallgatta a tücsök nótázását s ha lett volna bennök némi igazságérzet, el kellett volna ismerniök, hogy a tücsök és a hangya meséje nagy igazságtalanság valóképen. Mért koplaljon télen, aki nyáron örömet szerez másnak?

Hanem a tücsök-párnak több esze volt, mint az egész falunak. Mikor nemcsak a szilva váltott le az ágáról, de a levél is s egyszerre csak fagyos fehér virágok nyíltak a fákon, behuzódtak a fészükbe s ettől kezdve kevesebb lett a nóta s többet szólott a bőrpuhító kalapács. A dolog igen világos: a kétlábú hangyáknak a nyár mezítláb is eltelik, de a tél felhuzatja a csizmát.

Tücsök urra alig lehetett ráismerni. Bölcsen osztotta be az idejét. Szabta, varrta a csizmát a rövid téli napokon s muzsikált a hosszú téli estéken. Kettejüknek elég volt a rövid nap munkája, hogy dalolva, nevetve, uzsikálva-muzsikálva éljék át a hosszú téli estéket.

Igazi tücsök volt Tücsök ur, akit a falu népe meg nem értett, de én megláttam benne a költő-természetet s azóta Tücsök urat nagyra becsültem.

- Itt lakik még a tücsök-pár? - ez volt az első kérdésem e nyár első estéjén, mikor újra elfoglaltuk helyünket a verandán.

Nem is válaszolhattak, fölcsendült odaát az ének, mélyebb érzéssel, mint valaha. Szeretlek, Roxelánom, tiéd egész valóm!

Jóleső érzés fogta el az én valómat is. Önkéntelen rebegtem el:

- Tücsök kolléga is megkezdte a nyaralást.

Aztán még csak ennyit kérdeztem:

- Lesz-e sok muskotály-szilva az idén?

- Annyi, hogy töri le az ágakat.

- Hála legyen a jó Istennek. Tehát Tücsök kollega nem hal éhen... Most már lefeküdhetünk, gyerekek...

Fiu és leány.

(Levél egy apához.)

Tehát: leány és nem fiu! Tréfás jövődölésem, ime, teljesült. Fiu helyett leányt hozott az a hamis gólyamadár. Ezt én neked megjövendöltem, kedves barátom. Te azt mondtad: két leánnyal már megáldott az Isten, hogyha szeret, fiu lesz a harmadik. Mondottam én: igazad van, két leánnyal megáldott az Isten s te vétkezel ő ellene, mert szeret Ő téged akkor is, ha leánnyal áld meg harmadizban is.

És most jön a levél, a szomorú levél, a szégyenkező levél: leány a harmadik is... Mindazonáltal, ha már úgy van, ahogy van, pogányságban nem maradhat, keresztviz alá kell tartani: nem átallom-e megtartani az ígért komaságot? Édes barátom, kedves komám, az én vallásom egy volt mindég, egy marad: a gyermek, fiu vagy leány, Istennek ajándéka; ajándék, melyen hogy van-e áldás, a jövő titka ez. Nem tagadom, magam is fiut vártam első gyerekül s nagy volt az örömem, midőn óhajvásom teljesült. De azt sem tagadom, hogy ebben az óhajvásban valami botor hiuságnak is nagy része volt. Hogy a fiu tartja fönn nevünket - - igaz, igaz, van valami ebben a gondolatban, van valami jóleső, megnyugtató ebben a hitben, de vajjon csakugyan fenntartja-e s miként tartja fenn? Hány fiu tartja fenn úgy apja tisztos nevét, hogy inkább pusztulna, veszne ki a névnek emléke is!

Jól tudod, kedves komám, hogy e világ legrosszabb levélírói közé tartozom, de a te szomorúnak tetsző állapotod szokatlanul, szinte érthetetlenül felizgat engem s legyőzhetetlen kényszerűség hajt, hogy írjak neked e dologról s amennyire gyenge erőmtől telik, megnyugtassam háborgó lelkedet. Ezzel én tartozom is neked, mert még nem oly rég, midőn testben, lélekben megviselve, gonosz lelkek gonoszságától meggyötörve, munka- és életkedvemet elveszítve, támoigó lépéssel bolyongtam kertem fáí közt, láttam, mint borul könnybe szemed s hallottam becsületes, hű szíved vigasztaló szavait: mondaná az egész világ, mit egy gonosz lélek mond, én nem hinném el soha! De a te könnyed csak szíved nemességét árulta el, ám talán magad sem láttad teljes valóságában szörnyű válságos állapotát az én lelkemnek. Köröttem egy szép család s ime, én lelkem nagy szomorúságában perbe szállok az Istennel: vajjon mely nagy bünt követhettem el, hogy így versz, én jó Istenem? Keresem, kutatom gondolataimat a régmúlt időkben: talán valaha régen gondolatban vétkezém. Hiszed-e, hogy lelkemnek ez állapotában megkönnyebbülten sóhajtok fel, ha egy régi, már elfeledett bünös gondolatomra rábukkanok!? Bünös gondolatnak imé, itt a büntetése, türjed, vezekelj, kérjed, keressed a megbocsátását a te büneidnek!

A lelkileg megviselt ember dolgában mi természetesebb, mint hogy borusnak látja a derült, kék eget is. Undorítja a virág illata. Alkalmatlan neki madárdal, pataknak csörgedezése, hajh! alkalmatlan még a gyermekkacagás is. Minden izgatja, minden bomlasztja romlásnak indult idegét. Csekély bajt csapásnak néz s kinyitja az ablakot: Uram, ha van benned irgalom, küldjed egyszerre a nekem szánt csapásokat!

Ez voltam én, ilyen nyomorék ember voltam s ekkor történt velem, hogy sétálván fiam karján, elröppent ajkamról a könnyelmű szó: csak értetek élek, ha ti nem volnátok...

Tovább nem mondtam, kellett-e ezt tovább mondani? Éreztem, hogy belesáppadok s láttam fiamnak arcán, hogy belesáppad ő is. Görcsösen ragadta meg a kezemet s az első pillanatban megdöbbenésének csak ez az egy szava volt: apám!

Némán haladtunk sokáig, szó nem jött ajakunkra. Nem mertem a fiamra nézni, éreztem, hogy ő se reám. Észre se vettem, hogyan jutottunk a padhoz, csak leroskadtam rá s behunytam a szememet. És egyszerre csak beszélni kezdett a fiam s mondá, amint következik:

- Azon, ami veled történt, édes apám, én nagyon sokat gondolkoztam. Szabad-e elmondanom, milyennek látom a te esetedet?

Hirtelen felnyitottam szememet, hosszan ránéztem a fiura: meglepő nyugodtság látszott az arcán, lelkének belső izgalmát alig árulva el.

- Beszélj, fiu.

- Te veled az történt, édes apám, hogy egy rettenetes kiábrándulás elvette az élettől a kedvedet s most már csak irántunk való szereteted tart fenn. Lásd, édes apám, én nem szeretem a „fülön át gyógyítani a szív sebét, de szeretnélek meggyőzni arról, hogy az élet ily körülmények közt is lehet szép és értékes. Ha nem lehetne: nem kellene-e ezek láttán nekem már most, tizenhét éves koromban, mikor az embereket éppen úgy kell látnom, mint negyven évvel neked, megcsömörlenem a világtól, felépíteni a második házat a kisbaconi kertben és Boon tábornok példájára száz mértfölddel innen tovább menni, mihelyt valaki még egy házat épít az enyém mellé?

- Beszélj, fiu, beszélj!

- Látod, édes apám, én ismertem tizenöt évvel is annyira az embereket és megvolt annyira a róluk való véleményem, hogy ez a mostani csalódás nem volt rám nézve akkora, mint tereád...

- Mit beszélsz, te fiu?

- Szabad tovább beszélnem?

- Mondj el mindent, amit gondolsz, bátran, szabadon.

- Nos, édes apám, te is tudod, úgy mint más, mint akár a legembergyűlölőbb filozófus, hogy az emberek rosszak. De te egyszerűen esztétikai alapon rendezted be az életedet és azt mondtad: miért vegyek én tudomást, miért irjak én rossz emberekről, mikor az élet szebb, kedvesebb, ha nem látjuk meg ezeket. Most meg kellett őket látnod és a dolog tragikuma abban van, hogy negyvenkét esztendeig élhettél saját külön világodban s ez az eset durva módon ragadott ki belőle. Voltaképpen csak az történt, hogy látnod, érezned kellett azt, aminek igazságát eddig is tudtad; olvasd az Ember tragédiájában Miltiades, Tankréd, Kepler, Danton sorsát, kik jót akartak és akiket tönkretett néhány nagyszájú ellenség és az ostoba tömeg: ez történt veled is, az Ember tragédiája. tizenhatodik színéül. Én nem függesztem ehhez Madách legoktalanabb mondását, hogy „küzdj, és bizva bizzál”. Ez lerí a tragédiáról. A látottak után küzdeni oktalanság és bizni ostobaság.

- Gyermekek!

- Szabad tovább beszélnem? Ismétlem, édes apám, a látottak után küzdeni oktalanság és bizni ostobaság. De élni magadnak, ábrándvilágodnak ezután is lehet, aminthogy az *Ember tragédiája* olvasása után sem vesztetted el munkakedvedet. A történeteket elfelejtheted, azaz: beraktározhatod emlékedbe, mint egy nemcsak elolvasott, de átélt jelenetet; de amint a pesszimista munka elolvasása után menekültél írásaidhoz, saját világodhoz: mi akadályoz abban, hogy ebből a rút világából másikba térj, ne abba, „melyből nem tér meg utazó”, hanem képzeleted, érzéseid kissé borongós, de boldog világába, hol csak Testamentumot író apák, Benkő Ádámok, Többsincs királyfik és - „kis mamák” vannak. Ebben a világban lehet boldogságot találni, ugy-e lehet, édes apám?

- Lehet, lehet!

- Szabad tovább beszélnem? Látod, édes apám, ezért nem merek én is nekimenni a világnak, holott illuzióim, mik téged negyven évig tápláltak, talán sohasem voltak, - mert érzem, igen, érzem, hogy lelkemben van egy külön világ, melynek alakjaiban bizhatom, melyben gyönyörködhetem, melyet szerethetek és amelyben boldog lehetek még akkor is, ha az emberek, miután feláldoztam értük mindenemet, kimarnak maguk közül. Szépen berendezni az életet, ez a fő - és mi kell ehhez egyéb, mint szép belső világ? Térj vissza ehhez, édes apám, és menjön élet- és munkakedved. Te egyszer azt mondtad: nemsokára fölvált a fiam. Apám! Én nem fölváltani akarlak, de együtt dolgozni veled!

- Együtt dolgozni velem!

*

Ha te azt láttad volna, kedves barátom, mi csuda történt velem! Felvidult a szívem, erősnek éreztem újra karjaimat, még erősebbnek a lelkemet. Ez a fiu, ez a bölcselkedő fiu csudát tett velem: visszaadta élet- és munkakedvemet! De mintha látnám, mint szomorodol el, kedves barátom. Meg akartalak vigasztalni s voltaképpen szomorúságot okoztam neked. Hát engem - kiáltasz fel te - nem illet meg egy fiu, ki majdan ezt mondja nekem: én nem fölváltani akarlak, de együtt dolgozni veled!

Csillapodjál, édes barátom, levelemnek végére még nem jutottam. Ha megrajzoltam neked, mi a fiu, megrajzolom azt is, mi a leány.

Nos, édes barátom, a fiam visszaadta az élet- s a munkakedvemet. Egyszerre ragyogni kezdett az egész világ. Vidám szívvel keltem, s megfiatalodva jártam be erdőt, mezőt, aztán megpróbáltam a tollat, hogy oly könnyen szánt-e végig a papirosom, mint a szép időkben s im a toll csakugy szalad. Ah, de szép lett az élet újra, de szép! Ám egyszerre csak mi történt? Az történt, hogy jöttem haza az erdőről alkonyattájt. Kissé hűvösre vált az idő. Leánykák, fiuk kint ültek a verandán, leültem közéjük én is. Gyorsan jöttem, csurgott rólam a verejték. S im, amint leültem a szellős verandán, egyszerre csak érzem, hogy vastag meleg kendő terül a hátamra. Fölnézek s ott áll mögöttem az egyik leányom. És nyulok e pillanatban a vizes kancsó után, de gyöngéden megragadja valaki a kezemet; fölnézek: ime, a másik leányom. És mondja szeliden, édesen, aggódalmas kérő tekintettel: ne igyál most vizet, édes apám.

Mondjam-e tovább, édes barátom? *Ez a leány.* A fiu *visszaadta* élet- és munkakedvemet, a leány *megtartotta*, amit a fiu visszaadott.

Mondjam-e tovább, édes barátom? Nem, nem, csak ennyit mondok újra: *ez a leány.* Ezzel áldott meg téged az Isten. Szabad-e *Vele* perbe szállanod?

Maradjon itt, kisasszony!

Őszre hajlott az idő, a fecskék készülődtek, bucsuzódtak az eresz aljától, bucsuzódott Fejér Klárika is a virágos kertjétől. A nap még jó melegen sütött, de a gyergyói havasokon azok a hatalmas szál fenyők olyan búsan hajladoztak: im, elindult az őszt jelentő szél, sir az erdő, sir a mező, vége a nyárnak. Fejér Klárikának kicsi szívére nehezedik erdő, mező sirása, mindig nevetős szeme könnybe borul. Még egy-két nap s indul a nagy világnak. Itt hagyja édes anyját, itt ezt a kedves kicsi házat, a szép kerek udvart, melyet az ő gyenge karja söpörgetett szép tisztára; itt a virágos kertjét, melynek ő ültette, kapálta, öntözte minden virágát.

Odaszólt a fecskéknek:

- Halljátok, fecskék, hogy sir az erdő? El kell menni, nincs mit tenni. Ti mentek keletnek, én megyek nyugatnak. De ti haza jöttök tavasszal, én meg csak meleg nyárra, buza aratásra. Boldog fecskék, Isten áldjon.

Fejér Klárikának tanító volt az apja, itt a gyergyói havasok alján, hol márványkövel vannak az utak kirakva, mivelhogy dúsan terem itt a márvány, de mit ér, ha nincs vasut, mely vigye messze földre s hozna érette sok-sok pénzt a szegény székelyeknek. Így tengődik márványutakon a szegénység, a nyomorúság, hogy aki látja, könny nélkül meg nem állja. Amerre nézek: márvány és fenyő. A föld csak kényszeredetten termi meg a mindennapi kenyeret. Itt ott egy gyümölcsfa - tavasszal kivirágzik, de csak azért, hogy a hideg szél lesorvassza. Nagy későn cammog ide a nyár s rohanva rohan el. De Fejér Klárika szereti ezt a földet, ő itt született, itt serdült növendék leánnyá s itt alszik az édes apja, ki reá nem hagyott egyebet: ezt a kicsi házat, ezt a kicsi udvart, ezt a kicsi virágos kertet. És egy kicsi penziót: ebből éldegél az édes anyjával, ezt pótolhatják varrással. Oly szép bluzokat varrnak az elkényesedett székely leányoknak, hogy az csupa csuda.

De most Klárika készülődik. Klárika bucsuzódik. Őt hihetetlen nagy szerencse érte: nem volt pártfogója s mégis fölveték a kolozsvári tanítónőképzőbe. Milyen öröm, milyen boldogság! Ugy eltelik az a négy esztendő, hogy észre sem veszi s egyszerre csak jó egy nagy pecsétes levél Budapestről s valahol, ki tudja, hol, - mindegy: akárhol, - tanítónő lesz Klárika. Ezt ők már százszor végig álmodták így az édes anyjával, ámbár a szép álmot meg-megzavarta a számolgatás: számolgatták a pénzecskéjüket, vajjon meg van-e az első lépésre való. Innét Udvarhelyig fuvaros kell, ez drágább, mint Udvarhelytől Kolozsvárig a vasut. Ha nem a kormány kegyelme juttatja be Klárikát a képzőbe, bizonyosan súlyos szemrehányásokkal illetik a kormányt, mely vitt vasutat a szászoknak, oláhoknak, csak a szegény székelyekről feledkezik meg. Így azonban hallgattak, varrogattak éjjel-nappal, gyűjtögették, kuporgatták a garasokat s álmodták tovább a szép jövőt.

De visszatérek a virágos kertbe Klárikához, ki könnybeborult szemmel bucsuzkodik a virágaitól s ki épp most tűz aranyszőke hajába egy őszi rózsát. És ekkor történt az is, hogy künn az utcán, éppen az ő kapujok előtt felcsendült egy kellemes csengésű férfi hang, kiáltván: körtét vegyenek, körtét!

Uccu neki, Klárika kiperdült a kertből, szaladott a kapu elé: ott állott meg egy ernyős szekér, a szekér elősaroglyáján ült vala egy jóképű, szép szál legény, abaposztó harisnya, sűrű pitykés lájbi rajta, a fején magas tetejű, széles pántlikás kalap: udvarhelyszéki legény volt, mindjárt látta ezt Klárika. Innét hozzák ősz táján Gyergyóba a szép, az izes pergamen körtéket.

- Mit árul, éfi legény? - kérdi Klárika, mintha bizony nem hallotta volna: körtét vegyenek, körtét!

- Körtét, kisasszony, szép pergamen körtét. A mi kertünkben termett, vegyen belőle.
 Kláríka odament a szekérhez, bekukucskált az ernyő alá s szíve szerint mondta:

- Jaj, de szépek!

- No, ugy-e, mosolygott a legény s kissé zavartan pödörgette a bajuszát.

- Hová való maga, éfi legény?

- Kadicsfalvi vagyok, szép kisasszony.

- Kadicsfalvi! Hisz az nincs messze Udvarhelytől, ugy-e bár?

- Éppen egy jó futamodásnyira.

- Jaj Istenem, ha tudná, most mire gondoltam!

- Megtudom, ha megmondja, szép kisasszony, bátorodott neki a legény. S már hátra is nyult a szekérbe, ott kiválasztott két körtét, a legszebbet. - Tessék kisasszony, kóstolja meg, nem pénzért adom.

- Hát én bizony el is fogadom, - mondotta Kláríka, - de csak az egyiket eszem meg, a másikat - -
 Azt akarta mondani, hogy elteszi emlékül, de meggondolta s félbe hagyta a mondatot.

- Igen, igen, arra gondoltam, hogy maga engem elvihetne Udvarhelyre... Ugy-e, el?

- Ugyan! Fel is ülne a kisasszony ilyen ernyős szekérre!

S nézte, vizsgálta a leány arcát, vajjon nem incselkedik-e vele.

- Maga azt hiszi, hogy tréfálok. Nem vagyok ám én afféle kényes kisasszony, ne higgye azt. Ültem én már deszkás szekér tetején is. Jaj de pompás volt! Így mentem innét a harmadik faluba. Bezzeg megcsudáltak az emberek. De törődtem is én az emberek csudálkozásával. Ha nincs hintó, jó a deszkás szekér is. Igaz-e?

- Szívem szerint beszél, - mondta a legény s gyönyörködve pihent meg tekintete a szép, természetes eszü uri leánykán.

Eszébe jutott a falujabeli Biró Mártha, a gögös Biró András leánya, aki nem uri leány, de a nagy gazdasága mián nem bír magával. Na, az nem ülne fel olyan szekérre, amelyiken deszkát visznek. De még ilyen ernyős szekérre sem.

- Bizony ha szíve szerint beszélek, vigyen el engem Udvarhelyig. Mennyiért visz el?

A legény arca lángba borult.

- De már azt nem tudnám megcselekedni.

- Mit?

- Azt, hogy pénzt fogadjak el a kisasszonytól.

- No de mégis... hiszen szegények vagyunk, de ingyen mégsem kívánhatjuk.

A legény büszkén emelte föl a fejét.

- Kisasszony, az én apám jó gazda-ember. A körte a mi kertünkben termett. Ha megveszik, jó, ha nem veszik, az is jó. Fuvarra nem szorultunk. Eljő-e velem így, ahogy mondom?

- Elmegyek, el, - mondta a leány szinte ijedten.

Akkor a legény visszafordult az ernyő alá, ott válogatni kezdte a körtéket s szép gyöngéden rakosgatta bele a vékába.

- Mit csinál? - kérdezte Klárka.

- Mindjárt megtudod, - gondolta magában a legény, de nem szólt, míg a vékát tetézve nem rakta. Aztán leszállott a szekérről s mondá:

- Ezt a keveset bevinném maguknak, ha meg nem sérteném.

- Egyszer már megsértettem, többet nem sértem meg, - mondá a leány halkán s ment előre, a legény utána.

És bementek a kicsi házba, ahol ült a gépje mellett a tanítóné asszony s Klárka elmondá szép rendjébe, hogy mi történt. S ültették, marasztalták a legényt, aki illendőképpen megmondá a nevét: hogy az ő becsületes neve Firtos István; hogy csak készüljenek, mert ő akár eladja, akár nem a körtét, estére ide visszafordul, ha megengedik a szin alatt meghál szekérével, lovával s holnap jókor reggel viszi a kisasszonyt. S kitudódék beszéd közben, hogy Klárkának csak négy nap múlva kell ott lenni a képzőben, de megnyugtató Firtos István a tekintetes asszonyt, hogy van nekik szép rendes „tessék” szobájuk, tiszta mint a kápolna, ott elmaradhat a kisasszony akár hótá napjáig, s hogy az ő anyja egyszerű székely asszony, de a szive jó s úgy elraktálja a kisasszonyt, mintha az édes leánya volna s olyan ágyat vet neki, hogy a királykisasszony is belefeküdhetnék.

Kísérte ezt a beszédet Firtos István becsületes tekintete, ami megnyugtató a tanítóné asszonyt s azzal váltak el, hogy várják vacsorára, mit Firtos István zavarodva köszönt meg, mert hogy nem méltó ő arra.

- Itt vacsorál, - mondá Klárka, - különben nem ülök a szekérére s nem szállok magukhoz.

- Akkor inkább itt vacsorálok, - mondá Firtos István s elment, hogy túladjon a körtéjén.

Indult a szekér s még sokáig hallatszott a kicsi házba: körtét vegyenek, körtét! S mikor a házba nem hallatszott, kiment Klárka a virágos kertbe, oda még jól hallatszott - körtét vegyenek, körtét!

Firtos István csudálatos hamar eladta a körtéjét. Később hallotta a tanítóné asszony a falubelektől: sohasem láttak ilyen bolond legényt, aki egy kupa körte helyett kettőt, hármát is mért, pedig olyan szép, olyan ép volt a körtéje, mintha akkor szedték volna le a fáról. Alkonyat előtt visszatért, beállott a szekérrel a szin alá, kifogta a lovakat, bekötötte az istállóba az özvegy tanítóné tehénkéje mellé, aztán óvatosan körülnézett, ment a kuthoz, vizet mert a vederbe, arcát, kezét megmosta, kurta kacagányát fölvette s bement a házba.

- Jézusom! - csapta össze a kezét Klárka, - hát maga mikor jött, Firtos István, hogy észre sem vettük?

- Bizonyosan, míg a kamrában rakosgattunk, - mondotta a tanítóné.

- Már akárhogy volt, itt vagyok, - mondá Firtos István. - Segithetek-e valamit?

- Bizony, ezt a ládát leszegezhetné, Firtos István.

Ez igazán kevés s kedves dolog volt Firtos Istvánnak, ki nagy igyekezettel szegezte a ládát, tolta félre, közben kiment a szin alá s szalmazsupból, puha szénából, sarjuból a szekér közepére olyan ülést csinált, amelyet bizonyosan nem csinál, ha Klárka véletlenül kényes grófkisasszony. És vacsora után hiába vetett Klárka puha fehér ágyat Firtos Istvánnak az ő „tessék” szobájukban, István megkérte az engedelmet, ő már csak kint hál a szekérben, a lovaihoz közel, mert mégis csak idegen faluban van s nem szeretné, ha megcsufolnák.

Akkor éjjel Klárka nem aludott, sőt Firtos István sem aluvék. De azért mindketten láttak álmot, furcsánál furcsábbat, szebbnél szebbet, mignem derengett az ég, kukorikoltak a kakasok: vége legyen az álomnak, hess el, bolond álom, hess!

Bement Firtos István az istállóba, szép rendesen megtakarítá a lovait, felhámozá, mindakettőnek a füle mellé tűzött őszi rózsát, aztán befogá s az ajtó elé állott. Ott állott már Klárika üdén, ragyogón, mint egy harmatos virág.

- Jó reggelt, Firtos István. Egészségére az éccakai nyugodalmat.

- Adjon Isten, jó reggelt, Klárika kisasszony. Magának is egészségére válják az éccakai nyugalom.

- Mit álmodott az éccaka?

Mondá Firtos István s belepirult a mondásba:

- Sok álmod láttam, Klárika kisasszony, de úgy összezavarodtak, mint amikor száz fekete bárány összegomolyodik s nem tudja az ember, melyik másik.

- Éppen úgy jártam én is, Firtos István.

De nem folytathatták az édes-bús beszédet, jött a tanítóné asszony kisirt szemmel, ölelte, csókolta hosszan, sokáig Klárikát: édes jó leányom, mindenem! És sirt Klárika is, de a könnyek közt is nevetett a szeme, vigasztalta édes anyját, aki most itt marad egyedül bús magányosságban. Firtos István mind a lovakat ügyelte, hógatta a nyugtalan állatokat, köhögött, mintha fojtogatta volna a torkát valami, ami csakugyan lehet, hogy úgy is volt. Aztán félkarjával szép gyöngén fölsegítette Klárikát a ferhécre, onnét Klárika bebújt az ernyő alá, leült a pompás ülésre, a Firtos István háta mögé s mondá kendőjét kilobogtatva az ernyő alól:

- Indulhatunk, Firtos István.

De az csupa gyönyörűség volt látni, milyen büszkén, milyen dacosan, fölszegett fejjel táncoltak ki a Firtos István lovai. Bizony mondom, megérzi a ló, ha a gazdája szép leányt visz.

És szaladott az ernyős szekér, ki a faluból, el a rét mellett, az erdő alján és sokáig nem szól vala sem Fejér Klárika, sem Firtos István. Ott a szomszéd falu előtt megszólalt Klárika:

- Jaj de kényelmetlen a maga ülése, Firtos István.

S csakugyan kényelmetlen volt a Firtos István ülése az elősargolyán, lába kilógott a ferhécre, ki ne sajnálná meg? Lehet, hogy senki sem sajnálná a világon, de Klárika sajnálta s mondá, amint következik:

- Vagy beül ide mellém, Firtos István, vagy én ülök ki maga mellé.

István félig visszafordult s mondá őszinte szívvél:

- Azt ne tegye kisasszony, mert megszólják az emberek.

Erre azt mondá Klárika:

- Nem törődöm én az emberek szavával, Firtos István, csak tisztának érzem a szívemet.

- Ez Istennek tetsző beszéd, - mondá Firtos István s egészen visszafordult és rábámult az ő becsületes szeme Klárikára, akinek arcán ott tündökölt az ártatlanság hófehér lilioma.

Akkor Firtos István megállítá a lovait, letörülte lábujjáról, abaposztó harisnyájáról, le a kalapjáról az út porát, hosszabbra ereszté a gyeplőt, s bebújt az ernyő alá s ült Klárikának a baljára.

- No így, lássa-e. Mégis csak furcsa dolog, hogy a maga szekerén még jól se ülhessen, én meg ülök itt, mint egy királyné.

De most egészen megnyílt a szive Firtos Istvánnak s mintha csak homlokon csókolt volna egy láthatatlan szellem, mondá egyszerűen, úgy, ahogy az ő szive diktálta:

- Ülhet a kisasszony akárhová: az elősargolyába, a hátulsóba, ülhet deszkás szekér tetejére, mindenütt szép a szép, kedves a kedves.

Bár úgy láttam, mint ma, s ha nem láttam, az is mindegy, mert úgy is tudom, hogy Klárika fülig pirult erre a szózatosszédre. S merthogy kellett erre valamit mondani, azt mondta:

- Adja ide a gyeplőt, Firtos István, mert reszket a maga keze.

Mondá István, de már elhalványodék:

- Igaza lehet a kisasszonynak, valami csuda történt a kezemmel. Tessék a gyeplő.

De úgy tetszett, mintha Klárikának is reszketett volna egy kicsit a keze, amit meg is éreztek a lovak, mert a járásuk meglassudott, csöndesen, lépésben menegettek, mintha azt akarták volna, hogy minél tovább tartson két fiatal szívnek az álmodása. És hallgatott sokáig a két fiatal, maguk elé bámulva, egymásra nem nézve, csak nagy néha pillantva fel, lopva, csudálatosképpen mindég egyszerre. És vett a kezébe egy szál szénát Firtos István, azt nézegette, forgatta, aztán a szájába vette, a foga közé, morzsolgatta: mikor ezt cselekszi a nép fia, jelenti, hogy mindenféle nagy dolgok kavarnak a fejében, de olyan nagy dolgok, olyan nehéz dolgok, hogy azokat emberi szó nem képes elémondani. De mégis csak kisovállódik egy-két szó a hosszú, végtelen hosszú hallgatásból:

- Hát csakugyan Kolozsvárra megy, Klára kisasszony.

- Tanulnom kell, Firtos István.

- Sokat tanulnak most a leányok...

- Nekem különösen sokat kell tanulnom, mert szegény vagyok.

- Én sem vagyok gazdag s még sem tanultam sokat. Egy esztendőt a városban. A másodikban hazaszöktem. Nincs szebb élet a gazdaember életénél. Hiszi-e?

- Hiszem, Firtos István.

- Amikor én befogom a négy ökrömet s kimegyek a mezőre szántani, osztán elindul a négy ökör szép csendesén, az eke utána, én az eke után, osztán egyet nagyot rittyentek az ostorommal, hogy ég, föld megzendül belé: azt hiszem, enyim az egész világ. A királlyal sem cserélnék. Nem én!

- Hiszem, Firtos István.

Akkor nagyot zökkent a szekér, Klárika szinte elé bukott.

- Jaj Istenem, ha kiesett volna! - ijedett föl Firtos István. De már fogta erős karjával a leányt. Csak egy pillanatra: tehetetlenül hullott le keze a karcsu derékről.

- Szép, szép lehet a gazda-élet! - folytatta Klárika, mintha semmi sem történt volna.

És mondá tovább István:

- A házunk is szép ház. Faragott kő az alja, piros cserép a fedele. Ez reám néz. Gergely bátyámnak most építettünk a szomszéd telken. Ő a farsangon hoz asszonyt. Bethlenfalváról hozza.

- Szép leány?

- Megjár gazdaembernek.

- Nincs leánytestvére magának, Firtos István?

- Nincs. Hiszen éppen ez az édes anyám bánatja. Ha legalább, mondja, nekünk való feleséget kapnál. Aki minket megbecsülne. Tejbe-vajba füröszténém.

- Maga?

- Nem, az édes anyám mondja. De én is ezt cseleködném.

- Maga, ugy-e, nagyon szereti az édes anyját, Firtos István?

- Erősen szeretem, Kláríka kisasszony. Áldott jó öreg asszony. Majd meglássa, hogy nem hazudtam.

Kláríka behunyta a szemét. István gyöngéden kivette kezéből a gyeplőt. Azt hitte, szendereg.

- Düljön le ide, Kláríka kisasszony. Én eléülök.

A leány nem felelt. Ő most álmodott, ébren álmodott. És álmodozván, viaskodott a lelke. Minek indult neki? Neki indult a nagy bizonytalanságnak, holott itt közvetlen közel mosolyog rá a mennyország. Istenem, Istenem, ha ez a legény valamivel többet s ő valamivel kevesebbet tanul vala!

- Hiszen maga nem alszik, Kláríka kisasszony!

- Szóltam tán valamit? - rezzent föl a leány.

- Nem szólt, de mozgott az ajka. Beszélt magában.

- Lehet, egy kicsit bóbiskoltam, - nevetett Kláríka. - Messze van még Kadicsfalva?

- Alkonyatra ott leszünk. Nye Szellő, Kecske, nye!

A lovak neki iramodtak, hatalmas porfelleg kerekedett nyomukban. Kláríka nótázni kezdett s egyik-másik nótát utána dűnnyögte a legény, aztán neki is bátorodott, mikor azt dalolta Kláríka:

Ne menj el, maradj itt,
Majd meglátod, jobb lesz itt!

Ezt már ő is dalolta erős, érces hangon.

Hogy elrepült a nap! Ihol már itt vannak Kadicsfalván. Már be is fordul a szekér a galambbugos kapun. Ott áll az udvaron az öreg Firtos, a felesége, a nagyobbik fia. Ők már messziről hallották a csengőt, azért gyültek ki az udvarra, hadd lássák, hallják, szerencsével járt-e a kicsi gazda. Hej, lett nagy álmélkodás, mikor az ernyő alól kidugta aranyszőke fejét Kláríka, maga az eleven tündér királykisasszony. Vajjon jól látnak-e, nem álmodnak-e. De Kláríka a Firtos István karján már le is toppant a földre s mintha mindég ismerte volna a Firtos familiát, köszönté nyájas, kedves mosolygással:

- Adjon Isten jó estét, Firtos bácsi s édes nénémasszony. Jó estét, Firtos Gergely.

Jó estét ebagek mind, szinte bambán néznek hol Istvánra, hol Kláríkára: hát ez mi a csuda.

- Na elhiszem, hogy csudálkoznak, - kezdi a szót Kláríka. - Gyergyóból jövök s itt maradok, ha szállást adnak éccakára. Adnak-e?

- Istené a szállás, - mondja egyszerre az öreg házaspár s már tessékelik is befelé a leányt, aki olyan kedves, olyan édes, hogy mindjárt első szóra bácsinak mondja Firtos uramat, nénémasszonynak Firtosné asszonyt. Bekullog utánok István is, ki Gergelyre bizta a lovakat s ott benn szép rendjébe ketten elémondják, hogy s mint esett Kláríka idejövetele.

- A jó Isten hozta közénk, - melegedik fel Firtosné asszony, míg István folyton a leány körül ügyeskedik, mert hogy azt szeretné, hogy mindjárt azon melegiben tejbe-vajba fürösszék Klárikát.

Csöndesen mosolyog az öreg Firtos, fehéredő bajuszát pödörgeti, közbe mintha meg-meg-csóválná a fejét: ugyan mi lesz ebből?

No annak igazán Isten a megmondhatója.

S egy óra sem telik belé, úgy összelelegedik az öreg asszony a fiatal leánykával, hogy már ott az arcán a gondolat: de jó volna, ha ez a leány mindörökre itt maradna. Megelevenedik, felvidul a csöndes ház, mintha énekes madár szállott volna be az ablakon. A vén asszonnyal

kiperdül a konyhára Kláríka s segít koppasztani csirkét, de kiköti, hogy legyen tejes meg turós puliszka is, mert azt ő jobban szereti, mint a rántott csirkét. Majd ő megfőzi, megkeveri a puliszkát, meg is turózza, ne fáradjon vele Firtos néni, tud ő főzni mindenféle ételeket.

- Oh édes aranyaszájú csirkém, - áradozik a vén asszony. - De kellemetes minden szava!

Kláríka viszi be a párolgó puliszkát a terített asztalra s loppal látja, amint István megböki Gergelyt. Ez az ő dicsérete. És asztal mellé telepednek s most meg Kláríka álmélkodik: a vén Firtos is, a fiai is, ünneplő ruhát váltottak, neki szól ez, másnak kinek! S beszélnek sok mindenről, vidámságával, kedves tréfa-szavaival meg-megnevetteti Kláríka a ház népét, de aztán egyszerre elszomorodnak mind: hát igazán csak két napig marad itt az ő tündér királykisasszonyuk?

Ah, ez a két nap! Méla örömben telik el s oly hirtelen. Udvaron, virágos kertben, gyümölcsösben, kint a réten, hol itt, hol ott lebben meg az álomkép s körötte forog két legény, István és Gergely. Megállnak egy körtefa tövében s kérdi István:

- Melyiket szakasszam le, Kláríka kisasszony?

Rámutat egyre:

- Ezt, ni!

Már fent is a fán a legény:

- Tartsa a kötőjét, Kláríka kisasszony. Dobjak-e még?

- Dobja, dobja.

Hát ha a szívét kérné, nem dobná-e le?

Gyermekekké válnak a nagy legények, nyargalnak a leány után, be a házba, ki a házból; ki-ki néz a konyha ablakán a vén asszony, fejét hajtogatja: ó édes szép gyönyörűségem, ha itt maradnál, ha itt köztünk megfogannál!

De mindez őszi verőfény, csalóka mosolygás, nyomán huzódik fekete árnyék.

- Hát igazán elmegy?

- Elmegyek, mert el kell mennem, Firtos István.

- Maradjon itt, kisasszony, - mondja Gergely bátorlalanul. István helyett, az öccse helyett mondja.

- El kell mennem, nincs mit tennem, - mondja a leány. - Megfogadtam apámnak, anyámnak, hogy tanulok, míg kenyeret találok.

Oda sandargott a vén Firtos, elkapta a szót:

- Van itt kenyér, hála Istennek, elég.

- Van nekünk mindenünk, - tóditja kedves dicsekedéssel a vén asszony, - csak madártejünk nincs.

De az utolsó szót már alig hallja Fejér Kláríka, kicsi szíve összeszorul, beszalad a virágos kertbe, ott leül a padra, kötőjébe temeti az arcát és sir csendesen, keservesen. Félénken sompolyog utána István, szép gyöngén vállára teszi a kezét s mondja:

- Bocsásson meg, kisasszony, ha együgyű szavainkkal megsértettük. Ne szomoritson a sirásával, mert lássa-e, azért, hogy egyszerű emberek vagyunk, fájhat a mi szívünk is. Holnap elviszem a vasutra s aztán - - lesz, ahogy lesz.

- Lesz, ahogy lesz, - mondta utána a leány. - Ugy, Firtos István, ugy, vigyen a vasutra.

- Mert el kell menni, nincs mit tenni ugy-e bár?

- El kell mennem, nincs mit tennem, ugy van, ugy.

- De ha bár egyszer mondaná a kisasszony: maradnék én, csak lehetne, - jaj de jól esnék a szívemnek!

Mondta Klárka, szíve szerint mondta:

- Maradnék, csak lehetne!

Kézen fogva vezette elé a leányt a házba. Szomorú volt az utolsó vacsora. Álmatlan az utolsó éjszaka.

És reggel előállott a kocsi. A zöldre festett üléses kocsi. Elöl ült István és Gergely ünnepelő ruhában. Az ülésben a vén asszony, mellette Klárka. Firtos uram a kapuból köszönget utánuk, míg a távolság elnyeli...

- István, megváltja, ugy-e, a jegyemet? Itt a pénz.

- Megváltom, - mondja István.

Közéjük dugja fejét Gergely:

- Gondolja meg, még nem késő kisasszony.

Szomorúan mosolyog a leány:

- El kell mennem, nincs mit tennem, Firtos Gergely. De majd visszajövök buzaaratásra!

- S én viszem haza Gyergyóba, - mondja István.

- Ó édes virágom! - öleli, csókolja a vén asszony, - ki főz velem ebédet, vacsorát!

- S kinek szedek én körtét, - sóhajtja el Firtos István.

- Hát én kinek? - sóhajtja el Gergely is.

Ah, már indul a vonat. Kihajol az ablakon Klárka, kendőjét lobogtatja, aztán egyszerre eltűnik a fehér kendő, csak egy hosszú fekete fátyol marad utána: a füst. Kicsi szíve majd megszakad. Talál-e még valaha ilyen hűséges szívekre? Itt hagyni ezeket a hű szíveket egy rongy papirosért, melynek diploma a neve!

Indulnak a legények is hazafelé. Szótlan ülnek egymás mellett, mögöttük még mindig sirdogál a vén asszony.

- Nem maradt itt... - töri meg a csendet Firtos István.

- De visszajő, meglásd, visszajő, - biztatja Gergely.

István szomorúan legyint az ostorával. Ő érzi, hogy ez a leány nem lesz övé soha. Hiába, hiába, nem illenek össze... A lovak riadtan ugranak előre az ostorlegyintéstől s mert hogy Gergely szorosan tartja a gyeplőt, táncos lépésben kellenek, mutogatják magukat. De nagy kedvére volt ez Istvánnak másszor! Most kiveszi a bátyja kezéből a gyeplőt, az ostort, bús haraggal vág közéjük:

- Hollók vájják ki a szemeteket, mitől van olyan jó kedvetek!?

Soha!

A kolozsvári pályaudvaron ismerkedtem meg Kalotaszegi Ákos urral: közös ismerősünk mutatott be egymásnak nagy hirtelen, az első csöngetésnél.

- Kalotaszegi ur, budapesti orvos.

Örültem a szerencsének, örült ő is, együtt szállottunk fel a kocsiba s olyan szerencsések voltunk, hogy külön kupét kaptunk.

Kalotaszegi ur, mielőtt elhelyezkedett volna, kirántotta zsebkendőjét (ötágu korona volt beléhimezve), s egy kissé ellágyult hangon bucsuzott valakitől, akit én eddig észre sem vettem.

- Pá Erzsikém, pá.

Jött rá a felelet:

- Pá, apa, pá.

Nyolc-tíz éves lányka lehetett Erzsike, gesztenye-szin haja aranyba játszott, a szeme, a nagy fekete szeme könybe volt borulva. Ő is lobogtatta a kicsi kendőjét, a másik kezével meg, úgy tetszett, mintha görcsösen kapaszkodnék egy fiatal asszony karjába, aki nyilván az Erzsike mamája lehetett.

Aki az is volt. De állott ez az asszony némán, hidegen, mint egy márványszobor, halovány, érdekes arcán szomorú mosoly.

- Isten veled, Róza, - intett könnyedén Kalotaszegi ur a nőnek.

Egy kissé biccentett a fejével, talán egy suttogó hang el is rebbent az ajkán: Isten önnel.

Nekem legalább úgy tetszett.

A gözös hosszát, éleset füttyentett, a vonat elindult s Kalotaszegi ur látható meglepéssel helyezkedett el, mint olyan ember, ki nem éppen kellemes kötelességet végzett most s hosszú időre ismét - szabad.

Kalotaszegi ur rám nézett s minden bevezető nélkül, nekem szegezte a kérdést:

- Gondolja, hogy ki volt ez a nő?

- Igazán nem. Talán távoli rokona.

- Ez a nő az én feleségem volt.

A *volt*-ot becsületesen megnyomta.

- Most persze, - folytatta Kalotaszegi ur - csak egyszerű jó ismerősök vagyunk. Illetőleg, én a magam részéről jó barátja vagyok Rózának. Higgye el nekem, a sorsa nagyon érdekel, ámbár többé nem szeretem. Nem, nem tudom többé szeretni. *Elhültem* tőle. Tetszik tudni...

A konduktor belépett a jegyekért. Kalotaszegi ur megakadt beszédében s én épp elég időt nyertem arra, hogy tisztában legyek ezzel a *tipus*-sal, mely nem is oly ritka. A közlékeny emberek ama legközlékenyebb fajtájából való, mely képes az egész élete történetét, e történetnek a legdiszkrétebb részleteit föltálni az első találkozáson. Föltálni egy embernek, akinek hírét, nevét sem hallotta ezelőtt. Nyugodt voltam abban, hogy nem unatkozom Budapestig s érdekléssel vártam a folytatást.

A konduktor kilépett s Kalotaszegi ur folytatta:

- Tetszik tudni, Róza derék, jóra való asszony, nem is csunya... hisz látta.

- Szép és érdekes asszonynak találtam.

Mohón kapta föl a szavamat:

- Igen, ez igaz. Szép és érdekes. Ó, én szerettem is őt, ő is engem. A mi házasságunk szerelmi házasság volt.

- Aztán lassankint elhültek egymástól. Az eset nem szokatlan.

- Nem! nem! A mi esetünk más volt. Bevallom, a hibás én vagyok. Mit titkoljam, hisz *férfiak* vagyunk, ön megért engem: egész életemben bolondja voltam a szoknyának. Rettenetes bolondja. Ha megláttam egy szép asszonyt az utcán: utána! Bolondnál bolondabb kalandokba keveredtem. Már a házasságunk első évében volt egy párbajom. Ismeri Halasi Gyurit? Képvisező volt pár év előtt. Ah uram, ennek az embernek a felesége! Ismerete? Látta?

- Gyönyörű egy asszony, ismerem. Hát ön miatt váltak el?

- Világos! A feleségem... Szegény Róza! Akkor vártuk Erzsikét. Megtudtam később, hogy jóformán kezdettől fogva értesülve volt félrelépéseimről. Sokszor találtam kisírt szemekkel. El kell ismernem, egy szó szemrehányást nem tett nekem. De annál többet beszélt a szeme, a jéghideg arca. Nem birtam már tovább a néma vádat, egyszer térdre vetettem magamat előtte.

- Róza! nyomorult vagyok, gazember vagyok, jól tudom. Te mindent tudsz, látom a szemedből. Te azt hiszed, nem szeretlek téged. Nem igaz. Csak nem tudok hű lenni hozzád!... Ért ön engem?

- Hogyne érteném. Szerette a feleségét és rajta kívül még minden szép asszonyt, akit csak szerethetett. Csakhogy ha valakinek ilyen tág a szíve...

- Kérem. Tudom, mit akar mondani. Ne házasodjék meg, ugy-e? Hisz éppen e miatt a gyengeségem miatt kergettek bele a házasságba. Azt hitték, a házasság meggyógyít. Na, szépen meggyógyított, mondhatom. Róza, szegény Róza, a gyermekünkért, mintha behunyt szemmel járt volna ezen a világon, semmit sem látott.

- Minden okos asszony behunyt szemmel járja végig e földi pályát, - jegyzém meg egy kissé tán kenetteljesen. - Ha az asszonyok be nem hunynák a szemüket, több válás volna, mint esküvő. Ez ugyan becstelenség, de az már bizonyos, hogy a válópörök túlnyomó részében a férjek volnának az alperesek.

- Én is alperes voltam.

- Ezt elhiszem.

- De ne tessék elhinni, hogy Róza valaha válópert indított volna a maga akaratából. Szenvedett volna a sirig, türt volna némán, hanem az anyja... Az anyós! Mondhatom, hogy nagy ostobaságot követett el. Amig csak hallott a turpisságaimról, eszébe sem jutott, hogy a lányát feltűzelje ellenem. Hanem mikor egyszer saját szemével látta hitványságomat (én nem szépittem a dolgot!), mint egy sárkány rohant a lányához: nem, tovább nem tűröm! Láttam, saját szemeimmel láttam, amint az urad egy nővel kocsiba ült! Látták mások is. Ismerősök. A szemem majd kiégett. Róza! Gyere! Egy percig sem maradsz ennek a nyomorultnak a házában.

Ezt a szobalány referálta nekem. Mire hazakerültem: volt feleség, nincs feleség. Volt gyermek, nincs gyermek.

Meg sem akartam állani, magamon kívül rántottam ki az ajtót: utána!

- No, lám, egyszer a feleség *után* is!

- Most, mikor nem volt a háznál, vad erővel tört ki bennem a - -
- A szerelem?
- Az, uram, az! Azt hiszem, az... Ehhez az asszonyhoz az Istennek sincs jussa, rajtam kívül, - mondta belül valami. - Hanem, ami ezután következett, arra igazán nem voltam elkészülve. A szobaleány megállított.
- Nagyságos ur...
- Mit akar?
- Csak azt akartam mondani, hogy én bizony nem mennék a nagysága után.
- Fogja be a száját!
- Hát jól van, menjen utána. Hiszen...
- Mit, hiszen!
- A nagysága le van kötve másnak. Ó, én sokat tudok, amit a nagyságos ur nem tud! Hány levelet vittem Kandó urnak!
- Mintha fejbe ütöttek volna e név hallatára. Ez a leány nem beszél a levegőbe. Kandó (ismeri? fogalmazó a belügyminiszteriumban) vetélytársam volt.
- Sok levelet vitt Kandó urnak? - kérdeztem a leányt.
- Bizony sokat. Ugy vettem észre, hogy Kandó ur elveszi a nagyságát, ha elválnak.
- De én ismerem az emberemet. Tudtam jól, hogy eszeágában sincs. Csak bolondítja Rózát. Kirohantam az utcára, s a friss levegő, mondhatom, igen jól tett. Lehűtött. Egészen lehűtött. Valóképpen mit is akarok? Mióta megházasodtam, az életem a csalások hosszú, megmérhetetlen sora, semmi egyéb. Van-e jogom számon kérni Rózától azokat a leveleket? Tőlem elhűlt. Kandót szereti, bár meg voltam győződve, szentül meg voltam győződve, hogy ez a szerelem messze jár a büntől. De nekem mindegy volt. Elég tudnom, hogy, ha illő távolságból is, más szeret. Bevártam a következő napot s nyugodtan, felindulás nélkül mentem Rózához. Mondtam neki:
- Nem azért jöttem, Róza, hogy bocsánatodért könyörögjek. Tudom, hogy megvetsz, gyűlölsz. Megindítod a válópert. Jól teszed. A gyermek a tied. Te neveled, a pénzt, ami kell, én adom. Csak azt kötöm ki magamnak, hogy néha meglátogathassam Erzsikét. Én neked jó barátod maradok, Róza. Ha szükséged lesz tanácsra, támogatásra, rendelkez velem. Most is adok egy tanácsot.
- Nem kérek!
- Hiába, én adok. Kandónak ne higgy. Bolondít téged. Sohasem vesz feleségül.
- Honnét tudod? Azt hiszed, minden férfi oly nyomorult, mint te?
- Sőt vannak nyomorultabbak is. Mert én rossz véremnek vagyok az áldozata. De Kandó ur számító ész. Látja, hogy elhanyagollak, azért ostromol oly hevesen. Ha elváltunk s akkor sem ér célt, szép lassan elmarad tőled.
- Nem hiszem! Nem hiszem! - tiltakozott Róza.
- S mit gondol, uram, mi történt?
- Azt hiszem, önnek volt igaza. Kandó ur nem vette feleségül ő nagyságát.

- Persze hogy nem vette. Kandó ur feleségül vett egy gazdag dzsentri lányt, szegény Róza pedig végezte a posta- és táviró-tanfolyamot. Már ki is van nevezve. Uram, ez oly derék asszony! Büszke, rettenetesen büszke. A kis lányunk részére sem akar elfogadni semmit én tőlem!

- Ugy tetszik nekem, hogy ön újra szerelmes lett a feleségébe.

- Soha! - kiáltott Kalotaszegi ur s fölugrott az ülésből. Hüvelyk- és mutatóujját rám szegezve, hosszan és szörnyű alaposan fejtette ki, hogy miért nem. Mert hát más a férfi és más a nő dolga. A férfinak sok minden szabad, amiből a nőnek egy csipetnyi sem. Igaz, hogy ő sokszorosan megcsalta a feleségét, de abban a pillanatban, amint megtudta róla, hogy egy másik férfihoz huz a szive, attól a pillanattól teljes lehetetlenség volt részéről a *fölmelegedés*. Sokszor meghányta-vetette már a dolgot, ezer okkal igyekezett mentetetni a Róza leveleit, hiába! Hiába!

- Jól van, jól, de a gyermekért! Én meg vagyok győződve, hogy ő nagysága idővel megbocsátana önnek. A gyermekért! Tudja, a gyermekért!

- Elhiszem, de én nem! Nem tudnám megcsókolni azt a nőt, ki annyi levélben csókol meg egy más férfit.

- Levélben!

- Igenis, levélben! Az nekem mindegy.

Püspök-Ladánytól Budapestig éppen elég idő volt meggyőződni arról, hogy Kalotaszegi Ákos urat lehetetlen kapacitálni. Legalább nekem az. De talán másnak sem sikerül, ha látja, amint én láttam, azt a feltűnő szép asszonyt, aki ott várt a keleti pályaudvarban, bizony nem reám, hanem Kalotaszegi Ákos urra. Férj és feleségként borultak egymás nyakába, aztán kart karba öltve, bolond szerelmes fiatal házasokként összehajolva surrantak át a tömegben. Még egyszer láttam, amint bebujtak a fiakkerbe, azután többet nem is, soha, soha.

Halottat jelentenek.

(Egy kálvinista pap naplójából.)

Még csak a közepén vagyunk a télnek s ma már a tizedik halottat jelentik. Esztendőről esztendőre egy a törvény falun: nyárban születnek s télen halnak meg a falusi emberek. Kezdetben tréfának vettem, hogy a falusi ember nyárban még a meghalásra sem ér rá, de sok esztendő tapasztalat meggyőzőtt, hogy van ebben a tréfában némi komoly valóság. Sindevész, göthös mellű emberek versenyt aratnak, kaszálnak erőtől, egészségtől duzzadó emberekkel; lázas igyekezettel takarítják be Isten áldását; el-elernyedő karjoknak új erőt ad a vágy: a kakasüllőig gyurni meg gabonával, szénával a csűr odvét; szinig tölteni a pince vermét pityókával s tele aggatni a kamara falát szalonnával, kolbással, oldalassal. Akkor aztán jöhet a tél! Pipára gyujtanak s a kemence lobogó tüze mellől közömbösen nézik, mint borul fehérbe a házak piros cserepü födele, mint fehéredik el az egész világ.

De jön a tél s nyomában a halál. Ő télen arat. Akkor toppan be, amikor tele pince, tele kamra. Amikor süstörög a kolbász a jó bő zsirban s töltött káposzta illatos párája tölti meg a meleg szobát. Ő már a nyár forró, verejtékes napjaiban kiszemelte az áldozatokat. Kaján vigyorgással nézi, hogy izzad, töri magát a szegény paraszt, ahelyett, hogy leheverednék a gyepre s süttetné göthös testét Isten áldott napjával. Nem jelenti meg előre: ne törd magadat hiába. Ne kapáld a kukoricát, mert úgy sem eszel az ezen hizlalt sertés szalonnájából. Hadd dolgozzék. Ez a paraszt végzete: dolgozni inaszakadtáig, lerogyásig.

Tehát: a tizedik halottat jelentik ma. Sándor bá' jelenti, az én bőbeszédű harangozóm, ki egy személyben halottkém is. Akire ő, megsemmisítve s végig tapogatván, rá mondja, hogy: meghalt, hát - az meghalt. S ha reggel megpillantom az ő szürke fejét az üveges ajtón át, tudom előre, hogy halottat jelent. Máskülönbén csak déltájban dugja be a fejét az alig kinyitott ajtón, szemét rá veti a fali órára, aztán megfordul s megy deket harangozni. Ha fél, ha teljes egy óra van még délig, mindegy: aszerint igazítja a lépését s mire kiér a hegy tetejére, az óramutató is elvánszorog a tizenkettes numerusig. Megkondul a harang, dél van. Ez ellen nincs appelláta.

Vajjon kit jelent az öreg? - kérdem magamban. Megáll az ajtó sarkában, balkezében szorongatja a bárányszőr sapkáját, jobb kezével a feje bubjáról elésimitja a gyérülő haját s egészségemre kívánja az éccakai nyugodalmat.

- Ki halt meg, Sándor bá'?

- Köszönöm kérdésit, tiszteletes ur, - felel Sándor bá'.

Félszáz esztendeje, hogy nagyot hall az öreg. A kökösi hidnál vesztette el a hallását. Hej, nagy történet volt az. A székely honvédek retiráltak, mert hogy annyi volt a muszka, mint földön a fűszál, égen a ragyogó csillag. Ő még olyan fickó legényecske volt akkor. Hej, neki keseredik s hej, elrikkantja magát: hát ez a széköl vitézség s hej, egy ágyunak a farához áll, veti belé a golyót nagy szaporán s hej, lőtt akkorákat, hogy ég-föld megrendült belé s hej, a székely sereg szépen átalmasérozék a hidon, ő pedig, hej, megsüketüle a - Jédusát!

Gyakorizben regéli el nekem ezt a hej, nagy történetet Sándor bá', de most ő csak halottat jelent. Kiabáló hangon, mint ahogy a nagyot halló emberek szokták, jelenti, hogy meghala az éjjel Sánta Kerekes János, az Isten nyugtassa meg, mert hej!... ő véle igazán jót cselekedék az ur Isten ő szent felsége, tiszteletes uram, mondja tovább egy végben Sándor bá'. Teljes öt eszt-

tendeje sinlődik, állott volna a lábára s nem tudott, hej, nagy történet ez szegény napszámos embernek, tiszteletes uram!

Asztalomhoz lép s leteszi a cédulát. Megvan ezen írva, hogy Sánta Kerekes János élt 80 esztendőket s meghalt „erős halálos betegségben”.

- Azt kellett volna írni, öreg, hogy végelgyengülésben halt meg, - kiáltom a fülébe.

- Megkérem az engedelmet, tiszteletes úr, még tiz esztendőt is élhetett volna a gyengeségtől. Mert igaz a, hogy mikor ennekelőtte öt esztendővel az a rettentő nagy bükkfa ráesett, *kettédes-ketté* törött a lába, a dereka is megroppant, de nem halt meg s elég az hozzá, hogy azóta többet nem állott a lábára, de enni jól tudott, csak hej, nem igen volt, mit. A felesége, az a gyöngye öreg asszony reggeltől estig napszámba járt, hej, csak este látott meleg ételt, a gyermekei...

- Azok nem segíték? Hiszen van egy fia, meg egy leánya. Hallom, jó módban mindakettő. A fia Fogarasban cserépvető, ott már házat is vett. A leánya Bukarestben korcsmáros felesége. Ha jól emlékszem, járt is haza tavaly látogatóba.

- Egy szóig úgy van, ahogy a tiszteletes ur mondja. Bezzeg, hogy haza járt az az asszony. Majd elrepült, olyan cifra volt a köntöse. S hogy folyt a szájából a dicsekedés! Annyi a pénzük, hogy veti fel. Még csak tiz esztendőt marad Bukarestbe, akkor haza jó az urával s megveszi a fél falut. Mondtam neki: te is jobban cselekednél, ha abból a hej, tenger pénzből egy pár pengőt az öreg szüleidnek küldenél! De csak hej, ne szóltam volna. Majd a föld alá temette a fejemet. Hogy seperjen mindenki a maga háza előtt. Küld, amit küld, arra ne legyen senkinek gondja. Két napot sem volt itthon, elszelelt vissza Bukarestbe, de nem igen hallám, hogy pénzt küldött volna. A fia? Még nem is válaszolt a levelükre, hej pedig hány levél ment Fogarasba!

- Vajjon haza jönnek-e a temetésre?

- No azokat várhatja szegény Sánta Kerekesné. Különben megverette a drótot a jegyző úr.

- Jól van, öreg, most már csak menjen, harangozzon. Holnap eltemetjük Sánta Kerekest.

Sándor bá' elmegy, de én nem maradok egyedül. Elöttem fekszik a keskeny ágyon Sánta Kerekes János. Avatag pokróc takarja sokat szenvedett, törődött, kihült testét. Mellette kuporog egy kis széken az öreg asszony s siratgatja magában a halottat. Aki teljes ötven esztendeig kenyérkereső gazdája volt neki. Hát ő hogy tudta volna felpanaszolni azt a sovány kenyeret, mit ő szerzett öt esztendőn át az ő nyomorék gazdájának? Keresem a fiut s leányt, de őket nem találom. Valami azt sugja nekem, hogy sem az egyik, sem a másik nem fog borulni a festetlen koporsóra. Megtelik a szivem nagy keserőséggel. Hát az ember nem különb az állatnál? Ép úgy elhül, ép úgy elidegenül a szive attól, aki neki életet adott, aki dajkálta, felnevelte, szárnyára eresztette?

Fent a hegy tetején megkondul az öreg harang, szaggatva, vontatottan száll be hangja a parókiára. Feltűnő sokáig huzza Sándor bá', mintha hej valami gazdag halottnak huzná. Az ő szive is tele keserőséggel. Mintha ki akarná harangozni az egész világnak: halljad, világ, halljad, meghalt Sánta Kerekes János, meghalt a sok éhezésnek miatta, holott hej, fölnevele, szárnyára ereszte két gyermeket, vérből való vért.

Ujra kopognak az ajtón. Keresztes András ez, szegény halottnak koporsócsinálója, fejfa-faragója. Oly cifrán senki sem tudja ráhornyolni a fejfára a nevet s a szomorú verset, mely minket írástudó bölcseket mosolyra fakaszt rendszerint.

- Isten hozta, Keresztes uram, kerüljön beljebb.

Keresztes András beljebb kerül s kérdi:

- Bizonyosan már hallá is tiszteletes uram, hogy meghalt Sánta Kerekes János.
- Hallám, Keresztes uram. Mikor akarják temetni?
- Holnap délután ha megeshetnék... Addig én a koporsót is elügyelném, a fejfát is, ahogy lehet.
- A község temetteti el, ugy-e?
- 'Sz éppeng az, hogy nem az temetteti s ennek irányában kerestem volna meg a tiszteletes urat.
- S ki temetteti? A gyermekei?
- 'Sz éppeng az, hogy azok nem igen jönnek el a végtisztesség tételire. Mondám Kerekes-nének: hadd temesse el a község, mert kied miből temettetni el? Megkövetem a tiszteletes urat, egy krajcár nem sok, annyija sincs az öreg asszonynak. Az a kicsi házacska - egyéb semmi. De az öreg asszony kesereg, mind azt sirja, hogy meghal szégyenibe, ha az ő urát, aki neki ötven esztendeig kenyérkeresője volt, a falu temettetni el mint valami üstös cigányt. 'Sz éppeng a, mondám, kiednek igaza van, én a koporsót összeütöm, a fejfát is megfaragom tiszta csupa ingyen, csak deszkát s fát kapjunk. De szemfedő is kéne. Azt mondá erre ökeme: forduljon egyet a faluban Keresztes uram, a jobb gazdáktól kérjen egy pár pengő forintot. Talán még szánt egy esztendőnekem a jó Isten, napszámmal ledolgozom.
- Egy pár forintot én is adhatok, - mondám. - Ha ledolgozza jó, ha nem: ugy is jó.
- 'Sz éppeng az, hogy én is épen így gondolám. Deszkát már kapék a jegyző úrtól, fát is, öreg emberhez illendőt, jó nagyot.

Átadom a pénzt Keresztes uramnak s ő azt köszöni erősen. Én meg behúzódok az oldalszobába s irni kezdem a prédikációt. De nem fog a tollam. Nem, nem vagyok képes leírni mindazt, amit érzek, gondolok. Majd ott a koporsó mellett! Ott csinálom meg az én beszédemet. Az Isten, a magasságban lakozó Isten fogja diktálni a szavakat s én csak mondom utána! Ah, de szép lesz ez a beszéd.

*

Sándor bá' huzza a gyülekezőt. Vállamra teritem a palástot s neki vágok a havas, sáros utnak. Messze, a falu szélén áll a kis ház - hol állana egyebütt? - térdig sár vagyok, mire odaérek. A festetlen koporsóra ráborul az öreg asszony, körülötte vagy husz ember, öreg napszámosok, asszonyok, egy pár gyermek. Itt nem lesz tor, nem gyül ide a falu, hiába huzza Sándor bá' a gyülekezőt, olyan hosszan huzza, mintha ide akarná csődíteni az egész világot: gyere, világ, gyere. Gyertek mind, apák, anyák, kik gyermeket dajkáltatok, neveltetek, halljátok Sánta Kerekes Jánosné siratóját!

Kell is beszéd! Tudnék-e én ilyen szép beszédet mondani, mint amilyen ennek a keseredett szívű öreg asszonynak a siratója!?

Halljad világ, halljad, meghalt az én lelkem uram, jámbor uram. Jaj, kinek mondom ezután - egyék, lelkem uram, édös gazdám, ne búsulja betegségit, gyengeségit, mig én élek, nem fogy el a kenyér, nem! Ó lelkem gazdám, édös dolgos kezem! Mit áztál, fáztál, sanyarogtál érettem s a szivemről szakadtakért, mig erőd vala, jaj! Ha itt volnának, tudom, keservesen megsiratnának, jaj de ők messze földön vannak, többet nem látják a te kegyes arcodat, jaj!

Ó, anyai sziv, anyai sziv! Mire vagy képes, anyai sziv! Elfojtod lelkednek rettentő háborgását s itt a koporsó mellett, a cudarul elhagyott öreg embernek koporsója mellett megvéded a szivedről szakadt hálátlan fajzatokat!

Szabad-e itt beszélni a gyermeki hálátlanság e förtelmes példájáról?

A beszédet nem mondom el. Hát csak maradjunk egy rövid imádság s a Miatyánk mellett.

...és ne vigy minket a kísértetbe, de sőt inkább szabadíts meg a gonosztól, mert Tied az ország, a hatalom, a dicsőség, most és mindörökké, amen.

Az első csalódás.

Amerre járok, mindenütt azt látom, hogy az utolsó gyermek - váratlan vendég. Jövetelének a hire lehangolja az egész házat. Egy gyerek átok, kettő áldás, három gyerek - helyes: három az Isten igaza. A negyedikkel is kibékülünk: legalább párosak. Férjem uram dévajkodhatik a feleségével: na, most már könnyen válhatunk, két gyerek a tied, kettő az enyém. Az ötödiket már az ördög se várja, s természetesen csak azért is beállit. De már ez csakugyan az utolsó legyen, mondják s tanácsolják az atyafiak, a jóbarátok. Legyetek okosak... És számtalan példával illusztrálják, hogy lám ezeknek csak két gyerekük van, azoknak három, amazoknak pláne csak egy, de nem is tudják, hogyan élnek. Ellenben öt-hat gyerek már - csapás. Bizonyos tönkremenés.

Ez a jó tanács mindenkinek kijár, de vannak emberek, kik ha száz esztendeig élnek, sem okosodnak meg s a hatodik gyermeknél sem tudják: vajjon ez-e az utolsó. Már az ötödiket utolsóknak veszik s ellenséget látnak a kis ártatlanban, aki keresztül huzta számításaikat, szépen megrajzolt terveiket. Különösen ha a negyedik s ötödik közt van egynehány esztendő. Bizony mondom, ez nem is kicsinylendő állapot. A számításunk egyszerű volt, tiszta, mint a kétszer kettő. Ötven éves korunkban a negyedik gyerek is lesz már husz esztendő: ez a számítás csudálatos megnyugtató hatással van reánk. Még jóformán fiatalon, erőnk javában látjuk felserdülni az utolsót is. Mert szeretjük hinni, hogy a negyedik - utolsó. Dehogyan az utolsó! S legalább mindjárt a negyedik után hozná a gólya. De nem: vár addig, míg a többiek akkorára cseperednek, hogy mennél alaposabb előadást tartasz nekik a gólyáról és rendkívül fontos szerepéről a családi életben, annál hitetlenebb arcot vágnak. Nem tudnak még semmit, de nem hisznek már...

Hanem bármennyire kellemetlen vendég az ugynevezett utolsó gyerek, a jó Isten rendszerint gondoskodik arról, hogy idővel ő legyen az *első*. Gondolom, a szentírás is valami efféle mond: az utolsókból lesznek az elsőek... Savanyu arccal várjuk, de mihelyt megjő, ümmöge-tünk, vonogatjuk a vállunkat egy-két pillanatig, de egyszerre csak megszáll a szentlélek: az Isten adta, fogadjuk megnyugvással. Végre is a mienk! Csak nem dobhatjuk ki? Ugy-e, mama, nem dobhatjuk ki?

- Hiszen csak próbáld meg!

Ezt már az *anya* mondja, nem az *asszony*. Mert a nőben két lélek lakozik: az asszony és az anya lelke. Az asszony fél a gyermektől, az anya szerető féltéssel szorítja keblére: vedd el tőle, próbáld meg! Száz szemed ha volna, egy sem maradna: kikaparná mind. Egyszerre, nem is folytatásokban.

Bizony mondom nektek, az utolsó gyerek még az elsőnél is jobban bolonddá teszi az egész háznépet. Mert rég nem volt már baba: ujdonságszámba megy, hogy úgy mondjam: az ujdonság ingerével hat. Az atyafiak, a jóbarátok mind ő iránta érdeklődnek, a „nagyok” utolsó helyre kerülnek. Különösen amint talpra áll s a lábacskaival megindul a szájacskája is. Ki-sütik róla, hogy ez a legkedvesebb valamennyi közt. Egy sem volt ilyen aranyos ebben a korban. Magunk is bizonyítjuk, mivelhogy a kedvességek lassankint elfelejtődnek s a multból csak a szomorú emlékek maradnak meg élénken: azok a szörnyű éjszakák, melyeket a difteritisszel vívódó gyermekek ágya mellett virrasztottunk át... Egy-egy jó mondás emléke ha meg is marad, ezeknél mind különbekezt mond az utolsó. Még az evésben is külön. Szemlélatomást gyarapodik s büszkén mondogatjuk: igazi vasgyúró.

Aztán meg egyszerre csak azon vesszük észre magunkat, hogy valamennyi gyerek vendégnek jár haza, kosztra és kvártélyra. Besorozták őket diáknak. Csupán még az utolsó nem került sor

alá. Most már nemcsak hogy első, de „egyetlen” is a nap jó részében. Nála nélkül a ház olyan csendes volna, mint a temető. S bár míg én betűt betűre vetek, ő szép csendesen építi a templomokat azokból a fehér meg piros kockakövekből, s széles e világért meg nem zavarna munkámban, mégis mintha állandóan hallanám csacska beszédét. Szót sem szól s hangjával mégis tele a szoba. Nem érzem egyedül magamat. Néha felpillantok s találkozik tekintetünk. Ugy látszik, sokszor tekint lopva reám. Szeretné megkérdezni bizonyosan, hogy jól építette-e a templomot. Tizszer szétszedi, tizszer újra építi, mignem kifárad s lábujjhegyen az ablakhoz lopódzik. Várja, lesi a testvéreit. Ösztönszerűleg megérzi, hogy már elindultak, jönnek hazafelé. Ledobom én is a szerszámomat. Elég volt a félnapra. Kezdődik a „házi torna”: birkózunk. Ezt az utolsó gyerek nem engedi el. Amint fölkelek az asztaltól, kiugrik a szoba közepére, össze csapja a tenyerét, a bajusza helyét pödörgeti:

- Birkózzunk, apa!

- Nem bánom én, birkózzunk, de földhöz váglak ám!

- Engem-e? - mondja jó székelyesen - engem osztán nem! Két csésze kávé ittam reggel!

- S hátha hárommal ittál, mit bánom én? Én csak egyet ittam, de azért mégse félek tőled!

- Bizony ha nem félsz apa, állj ki velem!

- Ki is állok.

Rettenetesen neki készülődünk. Ujra meg újra össze csattintjuk a tenyerünket, aztán összefogódzunk. Kerengetjük, forgatjuk egymást, nagyokat ugrom, mintha fölemelt s félre lóditott volna. Közbe-közbe fél térdre esem, kissé hátrahanyatlak, de összeszedem magamat, talpra szököm.

- Mégis földhöz váglak, - liheg a gyermek - mert te csak egy csésze kávé ittál!

- Majd meglássuk!

De abban a pillanatban le is esem a - karosszékre.

- Jaj, jaj, ki hitte volna!

- Fáj, apa, fáj?

- De mennyire!

- Hol pusziljam meg?

- Az arcomat, öreg, az arcomat. Ott ütöttem meg.

Nagy zajjal jönnek az iskolások. Ők már tudják, mi történt, de szörnyülködve csapják össze a kezüket:

- Jézus Mária, mi történt? Talán bizony földhöz vágta az apát?

- Ühüm!

- No megállj, megbosszuljuk az apát! Állj ki velünk!

- Csak jertek, két csésze kávé ittam!

- Mi meg hármat az iskolában!

Egyszerre négyen mennek rá, de az már csakugyan hallatlan: mind a négy földre terül rövid, de heves küzdelem után, összegabalyodva henteregnek a földön s ül rajtuk az öreg diadalmasan.

Fenyegetődzve tápázkodnak fel a nagyok.

- Megállj, holnap négy csésze kávéát iszunk!

- Én meg százat!

...Egyszer azonban mi történt? Nem történt semmi különös, csak annyi, hogy vendéggyerekek jöttek, köztük Dundus, egy öt éves fiú. A kamaszok, mikor kifogytak a játékból, elhatározták, hogy birokra eresztik Dundust és - Szipitykót, a „nagy erejűt”. Ez a birkózás nagyon balul ütött ki: a „nagyerejű” került alól.

A „nagyerejűvel” - amint szokták mondani - forgott a világ. Olyasmi történt vele, ami még soha. Földhöz vágta egy gyerek, aki éppen akkora mint ő. Kicsi szívébe beleröppent az első keserű csöpp s egyszerre csak keserves sirásra fakadt.

- Mi baj, öreg?

- Du-undus föld-höz vágott!

- Bizonyosan három csésze kávéát ivott?

- Nem ivott bizony, csak egyet.

Rám bujt az „öreg” és sirt sokáig, úgy a szívéből sirt szegény, mint akit az első csalódás ért... A minthogy ez volt az utolsó gyerek első csalódása...

Most már nem hiszi, hogy erősebb mint én. Birkózni birkózik, de ha sokáig tart, megkérdi:

- Apa, mikor esel már le?

A százesztendőös jövődömondó.

Mielőtt valamelyik íróársam leleplezne, megvallom a magam jószántából, hogy a jövő évre tizenkét kalendáriumot szerkesztettem. Ugy kell lenni, hogy valami különös, nagy talentum lakozik bennem a kalendárium-csinálásra, mert a kiadók oly előnyös ajánlatokat tettek, hogy ezek elől egyszerűen lehetetlenség lett volna kitérnem. Nem is tértem ki.

Alapos megfontolás után a következőkép állítottam föl a mérleget:

A kalendárium-csinálás nem kiváló szellemi munka, de hat gyermeknek harminchat pár cipő kell egy esztendőben. Az ellenségeim megbotránkozással kiáltanak fel: Nézzétek, már kalendáriumot is csinál ez az ember! Ellenben a derék, jó családapák helyeslőleg bólintgatnak: Szép, nagyon szép, a munka nem szégyen.

Az íróársak az orrukát fintorgatják: Milyen sülyedés! Az én szűkebb hazámban pedig a jó székeklyek kedves dicsekedéssel hirdetik: Halljátok, atyafiak, ez a hires ember! Tizenkét kalendáriumot csinált az új esztendőre!

Igy felállítván a mérleget, őszinte párbeszédbe merültem saját magammal s az volt első kérdésem is:

- Tulajdonképpen mit gondolsz, mivel szerezted azt a kicsi népszerűséget szűkebb hazádban?

Egy kicsit megsajdult a szívem, de nem adhattam egyéb feleletet:

- A kalendárium-csinálással.

Fülembe csendült a már tíz esztendeje elhangzott kortesnóta:

Háromszor négy tizenkettő,
Éljen a naptár-szerkesztő!

Három hétig dudolták a fülembe. Ez a nóta kísért faluról-falura.

Még a varju is ezt károgtá, a veréb is ezt csiripolta:

Háromszor négy tizenkettő,
Éljen a naptár-szerkesztő!

Látjátok ebből, feleim, a népnél hálásabb publikum nincs. Elég egy huszonöt krajcáros kalendárium, hogy bejuss a szíve közepébe s nótás ajkára vegyen.

*

- Tehát megcsinálja? - kérdezte a kiadó.

- Meg.

Mikor a szerződést aláírtam, mosolyogva nézett rám.

- Az ám, el is feledtem. A százesztendőös jövődömondó versét is önnek kell megírni.

- De kérem, nem tudok én jövődölöni.

- Ugyan, kell is ahhoz jövődölés. Irjon csupa jót minden évszakra, hadd örüljön a magyar.

- Jól van, hát örüljön. Ugyis eleget busul.

Összeszedtem a kalendáriumokat tíz esztendőre visszamenőleg s belemélyedtem a százesztendőös jövődömondó verseibe. Gyalázatos rossz versek voltak, de ha mind beteljesedtek volna, ami jót jövődöltek, ma még a székeklyek is kolbászból fonnák a kertet. Még csak most

szörnyedtem el, hogy ez a hosszú szakállas öreg bácsi, akit áhitattal vesz körül a nép (van-e, ki e képet nem ismeri?), mi tenger hazugságot liferál a csillagos egekből a föld népének. Nem tagadom, kis diák koromban - szentírásnak vettem én is a vén hazudozó minden szavát s csak akkor rendült meg benne a hitem, mikor az édes apám szörnyű haraggal dobta ki az ablakon egy májusi havazó napon a kalendáriumot: no eredj, nézd, milyen szép idő van!

- Istenem, Istenem, vajjon az én kalendáriumjaimat hány ablakon dobják ki? - tűnődtem magamban. Mondhatom, soha még munka annyi fejtörést, annyi lelki gyötrelmet nem okozott, mint a százesztendőös jövőmondó verse. Még az is megvillant a fejemben: hátha valósággal létezik az a hosszú, fehér szakállas bácsi, aki négylovas hintón jár le az égből a kép tanúsága szerint, de a kiadók nem állanak szóba vele? Lejárta magát, punktum. Leszorította az új írói nemzedék.

A bevezetés, ahol csak általános frázisokban kell beszélni, még ment valahogyan, ámbátor fülig pirultam, leírva a vakmerő hazugságot:

Halandó szem előtt, ami el van fődve,
Miként hegynek orma a gomolygó ködbe:
Öreg szemeimmel világosan látom...
Ne sajnáld az időt, figyelj rám, barátom!

És még előttem a *tél*. A *tavas*. A *nyár*. Az *ősz*. Mit jövődöljek? Milyen lesz a jövő tél? Nagyon hideg vagy enyhe? Sok hó lesz-e, vagy kevés? Hát tavasszal lesz-e árvíz? Milyen lesz az aratás? Hosszu, vagy rövid lesz-e az ősz?

Oly kérdések, melyekbe egy ember, ki legénykora óta föl sem nézett a csillagos égre, tökéletesen belebolondulhat. És im látom a régi versből, hogy külön fejezet van szentelve a veteményeknek, külön a gyümölcsöknek, külön az esők, szelek és vizeknek, no meg a betegségeknek. Ez az utolsó a legkönnyebb valamennyi fejezet között. Járványos betegségeket biztosra lehet jövődölni Magyarországon. Elkerülheti árvíz, jégeső, buza-rozsda, el a végrehajtó, - a járványos betegség el nem kerülheti. Ha nincs itt, van ott.

Hopp, mit is irtam le? Itt és ott. Pompás két szó: Isten küldötte megváltásomra. Hadd huzódjék végig vörös fonálként jövőmondó versemen ez a rejtelmes két szó: itt és ott. Itt is, ott is. Nem jövődölök általánosságban sem jégesőt, sem árvizet, sem semmiféle veszedelmet, hanem azt mondom: „itt is, ott is.” Ha *itt* lesz jégeső, akkor azt mondják: na lám, igaza volt az öregnek; *itt* csakugyan lett. Ha *ott* lesz, akkor azt mondják *itt*, hogy *ott* csakugyan lett jégeső.

Mondhatom, gyönyörűen ment a munka. A télnél konstatáltam, hogy tavaly erős volt, de az idén enyhe lesz - itt-ott. Szénát, sarjút elvitt az árvíz, tehát tavasszal nagy lesz a takarmányhiány.

Az ősztől egyszerűen megkockáztattam, hogy rövid lesz s vigasztalom a csőszöket, hogy nem sokáig lesznek kint, a hegyek közt. A veteményeknél az asszonyok szívébe öntök reménységet, mondván:

Egyet se busuljon öcsémasszony, Borka,
Lesz az idén bőven káposzta s uborka.

Gyümölcs? Tenger. Eső, szél, víz? Lesz is, nem is.

Aztán szépen meghatóan elbucsuzom az én kedves magyar népemtől.

Ime most tőletek bucsuzásom lészen.
Eszteideig nem lát, kiki úgy megnézzen.
Amit jövődöltem, csillagokban láttam,
Onnét olvastam le szépen, egyfolytában.

De már ez több volt, mint amennyit szó nélkül hagyhatott volna a százesztendős jövőmondó bácsi. Még azon az éjjel meglátogatott álmomban. Azon a bizonyos kétkerekű, négylovas hintón szállott le az égből, gomolygó fellegek közt, dúlt arccal rontott be szerény műhelyembe, hosszú, csontos kezével a vállamra ütött s bőszen haraggal kiáltá:

- Maga svindler!

Mondtam én szeliden:

- Köszönöm kérdését, öreg ur, jól vagyok. Foglaljon helyet.

Nem ült le, hanem hevesen elém tartott egy kalendáriumot, éppen azt az oldalt, amelyen az én versem volt.

- Te irtad ezt?

Már tegezett is, amit nem vettem zokon egy öreg urtól, aki ezer esztendeje, hogy százesztendő.

- Én irtam s a felelősséget minden sorért elvállalom az esküdszék előtt is.

- S hát az Isten előtt?

Összeszedtem magamat:

- Az Isten előtt is.

- Ember, ne vétkezz! Térj Istenedhez - csapta össze kezét szörnyülködéssel az öreg ur! - Sült hazugság, amit irsz.

- Bocsánat, de a takarmányhiány...

- Ezt ugyan könnyű volt eltalálnod. Tudhattad már a nyáron, hogy tavasszal nem lesz takarmány. És mivel bolondítod az asszonyokat?

- Mivel?

- Hogy sok uborka lesz! Nem lesz. Értetted? Nem lesz!

- Bánom is én, ne legyen. Az uborkát ugyse szeretem.

- Egyedül a káposztát találtad el.

- Eltaláltam? Ó de jó! Ha tudná, öreg ur, mennyire szeretem a töltött-káposztát! Hát még a káposzta-cikát!

- No azt én is szeretem, - motyogta az öreg.

S egyszerre megszeliült az arca. Jóakarattal, szeliden nézett reám.

- Tudom már, tudom... A rim kedvéért tetted a káposzta mellé az uborkát. Hanem hallod-e, többet az én mesterségembe bele ne kontárkodj. Igérd meg.

Épp akkor fordult meg ablakom alatt az öreg ur kocsisa, nagyot rittyentett lángostorával s a négy paripa táncolt, toporzékolt, hogy rengett belé az utca.

Mondtam az öregnek:

- Legyen nyugodt, urambátyám. Ha majd olyan fogatom lesz, mint kegyelmednek, bizony nem ártom magam a mesterségébe...

Az öreg ur fejére huzta bő lebernyegét. Ugy tetszik, mintha egy kicsit elszégyelte volna magát s egy szempillantás múlva eltűnt négy lovas hintóján.

Gondolom, meg se állott a csillagos egekig.

A dunna.

Hosszu, sovány öreg asszony volt Teréz, hallani véltem csontja zörgését, mikor belépett az ajtón, félénken, alázatosan. Nagy csontos ujjai reszkettek, pedig csak egy könyvecskét tartott a kezében: a cselédkönyvet. Az arca, a szeme beszédes volt, de nem beszéltek egyébről: teméntelen sok nyomorkodásról, éhezéstről. Félesztendeje nem szolgált Teréz. Nem akadt ebben a rengeteg nagy városban egyetlen egy „nagysága”, aki felfogadja. A ruhája avatag, vékony volt: az nem ajánlotta. A kora sem ajánlotta. Az ereje - - mi erő lehet egy öreg, beteges asszonyban? Az ilyen kiéhezett öreg asszony csak ki akarja magát teleltetni s amint tavaszodik s egy kicsi hust meg ruhát szedett magára, felmond, tovább áll. Ez volt valamennyi asszonynak a gondolata, így házalta végig Teréz ezt az okatlan nagy várost, míg végre hozzánk került.

- Hol volt félesztendeig? - kérdezte az asszony.

- A szállásadónál és a „cupringer”-nél - felelt Teréz. - Nem tagadom, nagysága, sok háznál próbáltam, sehol fel nem fogadtak.

- Miért nem?

- Mivelhogy öreg vagyok és ruhám nincs. Pedig én sem erről, sem arról nem tehetek.

- Aztán elbirja a munkát? Itt sok a dolog. Főzni, szobát kefélni, fát, szenet az emeletre felhordani. Gondolja meg jól.

- Ó, ne féljen, nagysága. Többet érek én sok fiatalnál. Nem lesz rám panasza. Fogadjon fel. Most egy kicsit gyenge vagyok. Sokat éheztem. De egy hét alatt, kettő alatt megjő az erőm itt.

Az asszony reám nézett. Azt kérdezte a nézése: mit szólsz? Felfogadjuk?

- Fogadd fel, - mondtam én.

Mire megakadályozhattam volna, Teréz elkapta mindkét kezemet és megcsókolta. Az a kevés vér, mi ereiben tévővázott, hirtelen arcába gyűlt s mohón kérdezte:

- Felfogadnak? Igazán felfogadnak?

- Fel. Próbálunk egyet magával.

Ugy lett, ahogy Teréz jövendölte: egy hét alatt, kettő alatt erőre kapott s a munkáját, a buzgóságát szinte sokallottuk. És csodáltuk erősen, hogy Isten hidege meg nem veszi, mivelhogy eltelt egy hónap, eltelt kettő, s ő még mindig abban az avatag, vékony ruhában fagyoskodott, amelyikben hozzánk jött. A szobaleány néha oda dobta a téli kendőjét: vesse a nyaka köré, az asszony is adott egy s más ruhát: egy az, hogy sajnálta, más az hogy szégyellette a szakácsnéját: mit szól a világ, ha így látja.

- Hová teszi maga a bérét? Miért nem vesz valami tisztességes ruhát?

Biztatta mindig az asszonyát:

- Veszek, nagysága, veszek. A mai nap nem telik el úgy, hogy ne vegyek.

De a „mai nap” eltelt, egyik a másik után, hónapok lettek a napokból: Teréz nem vett ruhát.

Egyszer aztán elfogyott az asszony türelme.

- Kire költi maga a bérét?

- Ó, nagysága, akinek gyermeke van, annak sok a baja, gondja.

- Hány gyermeke van?

- Hat, kérem alásan. Három fiu s három leány. Unokám tizenennyolc.

- S maga segíti őket s nem azok magát?

- Ujjé! - csapta össze a kezét Teréz. - Hogy ők segitenének engem! Miből? Szegények, mint a templom egere. A legidősebb fiam csizmadia Dunaföldvárt, amit keres, megissza. A gyermekei meztelenül járnának, ha én nem küldenék egyszer-egyszer ruhácskát. A középső fiam munkás; de mikor van munkája, mikor nincs. A legkisebb fiam kocsis. Parádés ruhába jár, jól megy a sora, de mind egy hitvány személyre költi a bérét, s a feleségét, az ártatlan gyermekeit éheztesíti. A leányaim elég jó szívvél volnának irántam, adnának szegények, de nekik sincs. Ezeket is én segítem, ahogy lehet. Ugy-e, van baja s gondja, akinek gyermeke van:

- Hát az a legény, aki idejárogat, mije magának?

- Az a kötélrevaló!? - tört ki szegény asszonyból a harag, keserűség. - Ez az unokám. A legidősebb leányom fia. Ez szívja ki az én véretem. Látszik, hogy cucilista. Szombaton kikapja a fizetésit, szép fizetést - hétfő reggelig lumpol, estig alszik, akkor aztán idejő: nagymama, van-e pénze? - Nincs, mondok, honnét volna? - Akkor kérjen előleget a nagyságától.

- Hogy én előleget kérjek? Mit gondolsz, te csirkefogó, te? - Kisülne a szemem. - Mondhatok akármit, addig el nem megy a nyakamról, míg bár egy pár hatost nem adok. Kikergetném, de félek, hogy lármát csap. Akkor ugy-e elkergetnének engem? Aztán sajnálom is szegényt. Ez volt az első unokám. Én dajkáltam, karjaimon ringattam, engem hívott mamájának, nem az anyját, akármilyen rossz, hajlik a szívem feléje. Hiába nem akarom, hajlik, hajlik...

Mivelhogy Isten minket is sok gyermekkel áldott meg s nem lehet tudni, mit rejteget, tartogat számukra méhében a jövőndő, nagyon elszomorodtunk Teréz állapotján s tartottuk tovább, szemet hunytunk avatag ruhájára. Rájöttünk, hogy egy pár garast félrerak a konyhapénzből, gyűjtöget, kuporgat, ahogy lehet, de hát: jut is, marad is, s vajjon másként cselekednénk-e az ő helyében? Ne ítélj, hogy ne ítéltesél. Egy leveletem, mert éppen nem volt bélyeg, amit rá tegyek, fizetetlen adta fel s ez nagyon felháborított, mert ebben a levélben hálás köszönetet mondtam valakinek - amire oly ritkán nyilik alkalom - de lecsillapodott haragom s azután, bár bélyeg volt elég, több rendben adtam át Teréznek levelet s öt krajcárokat: vigye s dobja be a szekrénybe. Mind olyan levelek voltak ezek, melyekben öröndetes, jó hírek valának: kinevezés, előléptetés. Az ilyen ember csak jó szívvél fizethet egy hatost a kincstárnak? S az ilyen embernek csak van annyi meggondolása, hogy a bélyeg árát a cseléd tartotta meg s nem én?

Teréz, valahányszor ilyen levelet adtam át neki, mindenképpen meg akarta csókolni a kezemet.

- Jó, jó, csak menjen. Nem vagyok pápista pap.

Igy telelt ki nálunk Teréz, itt találta a rügyfakasztó tavasz. De a tavasz csak nekünk hozott örömet. A mi szívünk megtelt édes reménységgel, a közeledő nyár, a falusi élet jó előre élvezett nyájas örömeivel. A gyermekek már a heteket számlálták, a faluval feküdtek, a faluval ébredtek s kicsi szívök nagy örömeiben részeltették Terézt is: hej, Teréz, de szép ott, de jó ott! Magának is jobb dolga lesz. Nem kell szobát kefélni, szemet hordani. Ehetik gyümölcsöt a fáról, amennyit akar. Ki-kimegyünk az erdőbe. Szalonnát sütünk fanyárson! Ez az élet!

Teréz mosolygott, szólt is egyet-kettőt, de hamar elfordult, két tenyerével befödte a száját, úgy kinlódott, erőlködött, hogy a köhögést visszafojtsa, azt mi meg ne halljuk. Nekünk örömet hozott a tavasz, neki köhögést. S ahogy beljebb-beljebb mentünk a tavaszba, mind erősebben fogyott a lélekzete s este, ha ki-kinézett az asszony a konyhára, Teréz ijedten ugrott fel valamelyik sarokból, hol lebujt s hol köhögött, fulladozott szegény.

- Maga beteg, Teréz. Maga nem bírja a szolgálatot. Jobb volna, ha kórházba menne.

Rémülten tiltakozott, esküdözött, hogy neki semmi baja. Neki nem kell kórház. Inkább a Dunának megy.

Aztán egyszer már nem is a sarokban guggolt: alig hogy beadta a vacsorát, ledült a konyha földjén, csuron víz volt az arca, szakadt róla a verejték.

- Lássá, Teréz, lássa, hiába tagadja, maga nagyon beteg.

Nagynehezen föltámaszkodott a karjára, szomoruan intett: az vagyok, az.

- Reggel a kórházba vitetem. Ott meggyógyul hamar. Még le is jöhet falura.

- Nem, nem, kórházba nem! Megyek haza!

- Hová haza?

- Földvára.

- A gyermekeihez?

- Azokhoz!? Inkább a Dunának.

Alig hallhatóan nyögte:

- Van egy kicsi házam. Abban ágyam. Van nekem dunnám. Ha én azt a dunnát magamra huzhatom, tudom, nem fázom. Az alatt még meg is gyógyulok.

- De a kórházban ápolják. Egy krajcárjába sem kerül. Legyen esze. Ne féljen a kórháztól.

- A dunna, a dunna... Az én dunnám... Az az én jó meleg dunnám...

Lázás fejének nem volt más gondolata, öreg szívének más reménysége: a dunna. Az a dunna, melyet még az anyjától kapott férjhezmenetelekor.

Reggelre oda citáltuk a cucilista unokát: kísérje el a hajóig. Elkísérte nagy rosszkedvvel. Mi lesz vele ezután „nagy mama” nélkül, aki most elmegy Földvára, lefekszik a dunna alá s többé a dunna alól föl sem kél...?

A családi ház.

Gazdagságra sohasem vágyakodtam, mert a gazdagság - köztudomás szerint - még nem boldogság. Nem mondom, hogy nem járnék szívesebben fiakkeren, mint villamos kocsin, sőt ha módomban volna, magánfogatra sem áttallanék ülni, de Isten a tanum, hogy nem irigylem embertársaimat, kik naplementekor veszettül hajtatnak végig a Stefánia-uton, tizszer-huszsor egymásután. A kocsiban ülőket alig látom, ámbátor azt hiszem, legtöbben azért ülnek kocsiba, hogy lássák, ellenben végtelen nagy gyönyörűséggel szemlélem azokat az agárdereku paripákat, vágatván szédületes gyorsasággal, mintha ki akarnának nyargalni a világból. Gyönyörködöm a lovakban, a lovaknak szép járásában s sajnálom mindazokat, akiket Isten lóhoz segített és nem találhatnak azokban az enyémhez hasonlatos gyönyörűséget.

Én hát embertársaim e részét nem irigylem, de annál erősebben azokat, kik nem kénytelenek sinylődni a budapesti három-négyemeletes kaszárnyákban, hanem van valahol a külváros valamely elrejtett utcájában egy kicsi fészük, mely az övék. Egy kis családi ház a Józsefvárosban. Még inkább a Krisztinavárosban. Lassanként az irigyeltek közé jutottak azok is, kiknek a város szélén s még azon is túl, messze túl sikerült fészket verni. Sorba vonultak el lelki szemeim előtt ismerőseim, kiket Isten megsegített s bent vagy kint, de családi házat építettek. Kezdett bosszantani, hogy ez is épít, az is épít, jóllehet szegény ördög, mint jó magam s keserű szemrehányást tettem magamnak, hogy minden derék, becsületes családapá igyekszik megszabadítani gyermekeit a házmesteri zsarnokság alól, csak egyedül én nem. Mindenki menekül a stájerolás elől, csak én vetem meg a lábaimat konokul: jöjjön, aminek jönni kell, nem mozdulok.

Ugy kell lenni, hogy ez az emésztő bús gondolat kiült az arcomra, kísért hűségesen, járván az utcákon s csak a vak nem olvasta le: ez egy boldogtalan családapá, kit boldoggá tenne egy családi ház. Sőt azt hiszem, Budapesten egy sereg ember él abból, hogy megfigyeli a járókelők arculatját, s ha neki való embert talál, titkos rendőrként kíséri a lakásáig, följegyzí magának a ház s ajtó numerusát s egyszer csak azon veszed észre magadat, hogy bizalmas mosollyal állít be hozzád egy cilinderes ur, kit te akkor látsz először. De nem baj, ha te nem láttad, látott ő s amint azonnal kiderül, gyilkosan éles szemével belátott a lelkedbe, könyv nélkül tudja, mi bánt, mi emészti lelkedet s mindjárt kezében a csodaszer is, mely bizonyosan meggyógyít.

Nem cifrázom tovább a dolgot: a minapában nálam járt egy túlságosan szőke ur, akinek a nevét már elfeledtem, minthogy nem is a neve a fő, hanem a foglalkozása: arcfigyelő s ezzel kapcsolatosan telek- és családi ház közvetítő. Arcfigyelő ur helyet foglalván, mondá, amint következik:

- Uraságod nem ismer engem, de én már régóta figyelemmel kísérem az ujságban és az utcán...

- ?...

- Igazán, sokszor gyönyörködve néztem, amint sétál a kis babákkal - itthon vannak? Ugy szeretném látni! - de ugyanakkor el is szomorodtam.

- Igen, elszomorodtam. Becsületekre, el. Lám, gondoltam magamban, ez a derék családapá itt lökdösteti magát s kedves kis babáit, mikor élhetne nyugodtan, csöndes fészekben, a maga házában!

Hirtelen, minden átmenet nélkül, kirántott oldalzsebéből egy rengeteg nagy mappát s meglobogtatván, mondá:

- Uram, ajánlok önnek egy pompás telket! Olyat, amely önnek való!

- Telket! De, kérem, nincs pénzem.

- Bámulatosan olcsó!

- De ha nincs pénzem!

Olyan mosollyal nézett rám, mint aki azt akarja mondani: nekem mondod ezt? Jobban tudom én, mint saját magad, hogy van-e pénzed, s ha van: mennyi. Nem is tartotta szükségesnek, hogy naiv állításomra reflektáljon, elém terítette a mappát s rábökött az ujjával egy sárga vonalakkal határolt ürességre.

- Ez az a telek. Kerek egy hold. Négyszög öle egy korona.

Kénytelen voltam megvallani, hogy ez nem drága. Csak az a kérdés: hol.

- Hol? A kékmál dülőben.

- Hol van az a kékmál dülő?

- Ön nem tudja, hol a kékmál dülő?

- Azaz, hogy egyszer nyaraltam a rézmáldülőn, kint a budai hegyek közt.

- Na lám! Tetszik tudni: van kékmál, zöldmál, sárgamál, feketemál, vörösmál dülő meg...

- Elég! elég!

- Valamennyi közt legszebben fekszik a kékmál.

- S ha szabad tudnom: hány mértföldre van Budapesttől?

Arcfigyelő ur úgy tett, mintha nagyon sikerültnek találná a kérdésemet, igyekezett jóízűen nevetni, de csakhamar elkomolyodott.

- Látja, kérem, önök pestiek mind ilyenek. A fejükbe vették, hogy Buda a világ vége.

- Bocsánat, Budán szívesen laknám.

- Nos, ez a telek pedig egy ugrás Budától.

- Egy ugrás?

- Igen, egy ugrás. Mondom önnek: egy ugrás. Tessék velem jönni.

- Most, mindjárt?

- Akár most. Tessék elhozni becses családját is. A gyerekek pompásan fognak mulatni. Van a telken diófa is. Lesz azon még dió is. Bizonyosan lesz.

- Talán ház is van rajta?

- Az is! Egy öreg sváb lakik benne: ezé a telek. Pénzre van szüksége: eladja. Mondhatom, hogy fényes vásárt csinál. Egyébként... ha talán nincs kedve uraságodnak, ó, kapok én erre száz vevőt! Ne tessék azt hinni, hogy én provizióra számítok...

- Nem számít! Csak nem lótfut ingyen!

A hirtelen szőke ur méltatlankodva vágott közbe:

- Kérem! Kérem! Nekem magamnak is telkeim vannak a kékmál dülőn. Azt akarom, hogy minél több uriember vásároljon. Mikor aztán együtt lesz a kékmáli érdekeltség, megrohanjuk a polgármestert: tessék nekünk utat csináltatni, vízvezetékot hozni, villamos vasutat s mindent! Egy pár év s a kékmál virul! A telkek ára megtízszereződik.

- Hát most nincs ut?

- Ó van, de szük.
- Vizvezeték? Mit isznak ott a lakók?
- Pardon. Ott még uri emberek nem laknak.
- S a parasztok?
- Szamár hátán hordják a vizet.
- Szegény szamarak!
- De amint a kékmáli érdekltség összejön, vége a - szamárvilágnak. - Jőjjön kérem! Hozza a kedves családját is.

Ördög lakozott ebben az emberben: nem tudtam ellentállani. A gyerekek zajos üdvriadallal fogadták a kirándulás eszméjét.

- Dió is lesz! - kacsintott a hirtelen szőke ur.

Az őszi nap bágyadtan mosolygott, szelid szellő legyintgette meg arcunkat a Margit-hid felett. Az ut igazán kellemetes volt. A császárfürdő előtt átszállottunk egy másik vasuti kocsiba s mentünk ismeretlen utakon, ismeretlen tartomány felé. Mikor leszállottunk a kocsiból, megnéztem az órát: éppen egy kerek órája utaztunk.

Most következett az a bizonyos - ugrás.

- Nemde, innét már egy ugrás? - kérdém bátortalanul.
- Ó, igen, egy ugrás. Csak tessék jönni utánam!

A túlságosan szőke ur diadalmas arccal vágtatott előre, utána mi, lihegve, kanyargós, meredek utcákon át. A gyerekek mindegyre kérdezték: sokáig megyünk még? Arcfigyelő ur kedvesen felelt vissza: Csak egy ugrás, még egy ugrás! Megnéztem az órát: félórája ugrunk, folyton ugrunk. De ekkor csakugyan kint voltunk a város szélén. Ott egy meredek, szük kocsi-ut ágaskodott elénk.

- Erre, kérem, erre!

Szakadt a verejték rólunk, s nagy nyomoruságunkban csak az volt a vigasztalásunk, hogy szakadt a hirtelen szőke urról is. Fojtogatott a düh, de hallgattam és mentem. És cipeltem, huztam magam után a gyerekeket is.

Egyszerre megállt vezetőnk, Buda felé fordult, karjait kitárta s átszellemült arccal kiáltott fel:

- Felséges levegő! Nincs párja! Nos, mit szól ehhez a levegőhöz?
- A telket szeretném látni.
- A telket? Mindjárt, kérem, mindjárt! Tetszik látni ezt a dombot? Ezeket a földeket? Itt hajdan mind szőlő volt. A boldogság, a jólét tanyája volt minden ház. De jött a filloxera, kő kövön nem maradt...

Abban a pillanatban botlott meg egyik gyerek egy nagy kőbe s elvágódván, ordított, hogy zengett belé az egész kékmál.

- Azt hiszem, hogy kő kövön nem maradt, de kő van elég. Talán még sok is.
- Annál jobb, - kapaszkodott a szavamba, - a házépítésnél felhasználjuk.
- A telket szeretném látni, mondtam én zordonan.
- A telket? Ahol ni!

Egy puskalövésnyire volt mindössze. Ujra megnéztem az órát. Két órája, hogy elindultunk hazulról.

- Tehát ez az a telek. Aztán - mondtam én - leülvén a házikó előtt, mit csináljak ezzel a telekkel?

- Meg fogja venni!

- Ezt a telket? Minek?

- Családi házat épít ide.

- Ide?

- Nézzen, kérem, körül. Amott a rézmál, zöldmál, sárgamál, vörösmál - nem látja, mint emelkednek a házak egymásután?

- Persze, nyaralók.

- Ó, nem, télen is itt laknak. Hja uram, valakinek meg kell törni az utat. Álljon közénk. Törje az utat ön is!

(Jézus Máriám, ez az ember még felbuzdit s megfog uttörőnek!)

Lenézett a Duna felé s kért, hogy nézzek arra én is.

- Látja, uram, alattunk a Duna, a Margit-sziget, az egész Budapest. Alig látszik a portól, a füsttől. Hát emberek azok, akik ott laknak? Mi meg itt egy kis kolóniát alapítunk. Az egyik utcát az ön nevére nevezzük el. Ön a sajtóban megmozgatja a lomha fővárost. A többi előkelő urak élő szóval... Kapunk utat, gyalogjárót, vízvezetékét...

- Mikor?

- A kiállítás után!

Önkéntelen elkacagtam magamat. Im, az egész Budapest, nem véve ki a kékmáli érdekeltség lelkét is, a „kiállítás után”-ban bizakodik.

Őszinte részvétellel ragadtam meg a derék ember kezét.

- Tehát a kiállítás után. Vagyis egy század múlva. No, akkor nekem is lesz családi házam...

Lecsalogattam a gyerekeket a diófáról, kik időközben megrohanták volt s szép csöndesen le sétáltunk a hegyoldalra. Alig értünk le a városba, a túlságosan szőke s most már túlságosan lehangolt ur, hirtelen megkapta a kezemet.

- Isten önnel!

- Hová? hová?

Egy ur épp akkor szállott le a lóvonatról. Emberem szaladó léptekkel sietett elébe, de visszafordult egy pillanatra s diadalmasan mondta nekem:

- Egy leendő kékmáli érdekelte!

Karon csipte a leendő kékmáli érdekelte s többet nem törődve velem, nekivágott másodszor is a kékmálnak...

Kepe: epe.

Minap éjjel az álmodtam, hogy kálvinista pap vagyok. Ebben nincsen semmi csudálatos, mert az erdővidéki papok minden gyűlésükre elhivnak, s annyit vagyok köztük, hogy néha még imetten is papnak vélem magamat. Ők maguk is azt hiszik, hogy jó pap veszett el bennem, eltévesztettem pályámat, aminek különben - teszik hozzá - nem örülhetsz eléggé. De hát az régi dolog, hogy a maga pályájával senki sincs megelégedve: az én kedves pap barátaim irigylik az én zaklatott nagyvárosi életemet, én meg az övékét: ezt a csendes, egyhangu életet. No ha irigyeltem, betelt a kedvem: pap voltam egy egész éjszakán. Sohasem volt ilyen hosszú álmom: estétől reggelig tartott. Egész idő alatt folyt be papi udvaromra az áldás: a kepe.

Önök, persze, nem tudják, mi a kepe. Ha azt mondom, hogy a kepe: epe, kálvinista pap olvasóim egy szivvel-lélekkel kiáltják rá: ugy van! igaz! - de önök, többiek, még mindig nem tudnak semmit.

A kepe, mindenféle hiten lévő hölgyeim és uraim, a kálvinista papok fizetése. Fizetés: in natura. Ha a rozstermés jobban üt ki, mint a buzatermés, minden hívő valami titkos varázsszóra egyet gondol és buzát hoz a papnak. Ha a buzatermés üt ki jobban: akkor a rozs az uralkodó planéta. Akár így, akár úgy - a kepe: epe. Epét ömleszt a szegény papból, epét a hívőkből is. Minden torzsalkodásnak, gyűlölködésnek, pap és hivei közt, a kepe a forrása. Az a silány ötvenkét kéve gabona, ami külön-külön sok a szegény embernek, akinek, ha ezt kifizette, alig marad a vetőmagja, de kevés a papnak.

Emlékszem, világosan emlékszem, hogy az álmom ezzel kezdődött: egész éjjel nem tudtam lehunyni a szememet. A feleségem, a tiszteletes asszony is nyugtalanul hánykolódott, nagyokat sóhajtván.

- Tehát holnap lesz a kepézés. Hány kenyeret sütöttél?

- Huszat.

- Hátha nem lesz elég? Tavalý huszonöt fogyott el. A papi kenyeret szeretik... Istenem, pedig milyen sovány!

- Ne aggódj, elég lesz, pálinkát is hozattam. Harminc litert. Ötöt megmézeltam a presbite-
reknek. Ebédre lesz leves, sóbafőtt, töltött káposzta. S fekete kávé.

Keserűen kacagtam föl:

- Rámegy a kepének negyede! Aztán élj meg. Nevelj gyermekeket.

A gyermekek aludtak mélyen. A gimnazista fiam olyan jó egészségeseket horkolt, alig hallatszott a kisebbek pihegése.

Összeszorult a szívem, gyermekeim jövődő sorsára gondolván. Keserű vádakkal illettem magamat: minek is lettem pap. Azzal a fáradsággal mehettem volna jövedelmező pályára. Tizenhat évi tanulásomra kétszáz kalongya szemetes gabona! Akárhogy számítottam, ez négyszáz véka szem. Egy véka ára ötven krajcár.

Tehát, ha mind pénzzé teszem, lesz kétszáz forintom. De akkor nem lesz kenyerünk. Na, na, csillapodj. Adnak még zabot is. Adnak fát is. Egy pár földecske. Istenemre, az én fizetésem megér négyszáz forintot. Hisz ez óriási summa. Vannak az én kollegáim közt, akiknek kétszáz forintra sem megy föl a fizetése. Ezek is tizenhat esztendeig tanultak.

- Virrad, feleség, keljünk föl. Mindjárt hozzák a kepét s még megszólnak.

Gyorsan felöltöztünk, a diák fiunkat is felzavartuk, hadd lássa, miből szorítom ki azt a száz forintot, aminek a föld fenekéből is elő kell kerülni minden esztendőben.

Az asztagrakók már itt vannak. Gyülekeznek a presbiterek is. Leolvasom a szemükből gondolatukat: ma jó napja van a papnak. Nem szánt, nem vet s készen hozzák a tenger gabonát. Krisztusi alázatossággal közeledem hozzájuk s kikérdezzük egymást az éjszakai nyugodalomról. Aztán sorba kérdek valamennyit. Bakó Pétertől azt kérdek: leli-e még a hideg a fiát. Dávid Ezékiástól: igaz-e, hogy a csás lova megkehesedett? Aközben a papné puha fehér kenyeret hoz ki, leteszi az udvar közepén álló asztalra, utána a szolgáló is egy üveg mézes pálinkával. Csupa nyájasság a feleségem.

- Tessék, Bakó uram, tessék. Dávid uram, még egy pohárral. Szeljen kenyeret, Bedő uram.

Mondja Dávid Ezékiás uram:

- Ez igazán szép papi kenyér. Olyan fehér, mint a fejerített vászon. Látszik, hogy tavaly sok buzát hoztunk.

Kedves őszinteséggel mondja Bakó Péter uram:

- No ma kevés buzát hoznak. Az idén erősen jók a buzák.

Futó pillantást váltunk az asszonnyal. Ugy tetszik nekem, hogy könnycsepp ül a szemében. Szegény asszony! Épp a mult héten számítgatta magában, hogy ha tíz hektó buza összegyűlne bár, azt eladná, egy kicsit kiöltöztetné a gyerekeket. Magára akkor sem gondolt. Pedig három esztendeje készül: a jövő télre a föld fenekéből is veszek egy bundát magamnak. A leánykori úgy lekopott, hogy csupa - szégyen.

- Már jönnek!

Csakugyan jönnek. A szűk utcában összetorlódott vagy husz szekér, mindenik első szeretne lenni, hogy aztán mehessen a dolgára. A presbiterek körülülték az asztalt, kiterítve előttük a kepézők lisztája. Az első szekér már be is fordult.

- Adjon Isten jó reggelt, tiszteletes uram.

- Adjon Isten, Ábrahám Mózes uram.

- Hogy van, hogy szolgál az egészsége?

- Jól, hál' Istennek, hát kigyelmed hogy van, Ábrahám Mózes uram?

- Én bizony nem igen jó egészséggel. Ez a vérjárás a mellemről a fejemig meg vissza... a Jézus tudja, hogy lesz s mint lesz, de jól nem lesz, azt tudom.

Közbeszólnak az asztagrakók:

- Hányja már a kévét, bátya, annyit ne prédikáljon. Nem pap kend.

Erre Ábrahám Mózes uram feláll a szekérre s számlálja le a kévét: egy, kettő... Olyan vékonyak a kévék, mint egy-egy nyírágseprű. Annak is a fele szőrfű. A presbiterek összenéznek, de nem szólnak. A tizenkét presbiter közül tizzel vérbeli atyafi Ábrahám Mózes uram, kettővel pedig komaságban vagyon. Hozhat akár tiszta szőrfűvet. Szólni akarok én, de torkomon akad a szó, mert a presbiterek áradozva dicsérik, mikor Ábrahám uram az ötvenkettedik kévét is ledobta: ejnye, de jó kepe! Ha mindenki illet hozna! Jöjjön, igyék, bátya! Ábrahám Mózes uram oda jön az asztalhoz, fölveszi a pálinkás üveget s ámbátor az a vérjárás a mellétől a fejéig nem kicsinylendő állapot, kacsaringós áldást mond az én fejemre, a papné fejére, s kiváltképpen, hogy költsük egészséggel azt a drága jó kepét, amit hozott. Szájához emeli az üveget s el nem veszi, mig felét ki nem itta. Mert az a pálinkajárás az üveg fenekétől az Ábrahám uram torkáig... ez az igazi jó orvosság, megrégulázza a vérnek járását is.

Ábrahám Mózes uram után jó Péter Máté; Péter Máté után Györpál János, s aztán hosszú sorban a Józsefek, Danelek, Bénéiamok. Százszor mondom: Adjon Isten jó reggelt. Százszor köszönöm meg a jó képét. Százszor nyujtom a pálinkás üveget, a kenyeret. Százszor bucsuzom.

Egyik-másik kitett magáért. Az ötvenkét kévére rádob hármat:

- Ezt a tiszteletes asszonynak - csepeszre!

Aztán leszól:

- Ugyan bizony hány gyerek is vala, tiszteletes ur?

- Hat!

- No, az ur Isten ő felsége jól megáldotta.

Azoknak is dob egy-egy kévét.

Kicsinység, de egy szegény kálomista pap szívét még ez a kicsinység is felvidítja.

- Lám, lám, vannak jó emberek.

De ezt csak így magamban suttogom.

Egyszerre meggyérülnek a szekerek. Nagy pihenőket tartunk, elvétele jó egy-egy megkésztet képéző. A toronyban megszólal a harang: szaggatva, mintha tűz ütött volna ki. Így biztatják a megkészteteket: jertek, jertek, hozzátok a képét. Az asztagrakóknak pompás dolguk van oda-fent. Körbe jár a pálinkás üveg. Biztatják egymást: igyál, testvér, van *mire*.

- Van, van, - mondom önkéntelen. S beleizzadok a gondolatba: miből teremtem ki a fiamnak a száz forintot. Eddig még volt, ahogy volt. Ha nem csurrant, cseppent a váló perekből. Most már vége ennek is. Vajjon kárpótol-e valamivel az állam? Lám, mi nyomorult szegény papok lemondunk mindenről készséggel, zúgolódás nélkül, de most mi lesz? Ebből az alávaló képéből hogy élünk meg? Vajjon gondolnak-e ránk odafent?

A papné kiszólt:

- Jertek, kész az ebéd.

- Tessék, presbiter uraim.

Mosolyt erőltetek arcomra, midőn a kurátor fölemelkedik s hálát ad a jó Istennek hogy adott jó termést s a jó termésből jutott nekem is annyi, hogy bú nélkül, gond nélkül élhetek a jövő képézésig.

- De már az igaz, hogy gond nélkül élhet, - szólnak közbe a presbiterek. - Kezét, lábát összerakhatja, tiszteletes ur!

S a jó emberek csakugyan hiszik szentül, hogy úgy van, amint mondják. Hogy a papi hivatalnál nincs jobb hivatal kerek e földön. Egyet-egyet prédikál, egyet-egyet imádkozik s mennyi gabonát kap érte!

S nekem meg kell köszönnöm szép szavakban. Meg is köszöntem. Meghatottan ismertem el, hogy kerek Magyarországon nincs több oly derék eklézsia, mint az enyém; nincsenek oly becsületes, jó képéző hivek, mint az én hiveim; sehol a földön olyan jó képét nem adnak. Nem, én a királlyal sem cserélnék!

Sült hazugság volt minden szavam. Tudták jól a presbiterek is, de megvárták, hogy hazudjak. Ez is a papi hivatáshoz tartozik. Közben fogyott a bor, a pálinka, az én presbitereim a sárga földig leitták magukat. A fekete kávé szétöntötték a hófehér abroszon, amikor érkezettnek

látták az időt a bucsuzkodásra. Tőlem egyenest a kántorhoz indultak. Mert ősrégi szokás, hogy pap adja az ebédet, kántor a vacsorát.

Alig takarodtak el, az ajtó lassan kinyílt s betántorgott egy részeg ember. Az egyik asztagrakó volt.

- Mit akar, Balázs?

- Tiszteletes ur!

- Beszéljen már!

- A kepe cudar, én mondom, hogy cudar.

- Tudom, Balázs.

- Van-e az asztag biztosítva?

- Hogyne volna.

- Jól biztosította-e?

- Jól, jól.

- No akkor a többit bizza rám...

Két perc sem telt belé, lángba borult az asztag. Hallottam az emberek ordítását: Kelj fel, ember, kelj fel! Ég a pap asztagja! Hallottam a harang rémes kongását is. Hideg borzongás futott végig a hátamon. Erre aztán fölébredtem. A nap mosolyogva ragyogott be az ablakon, a templom tornyában reggelre harangoztak. Olyan szépnek tetszett most az egész világ, hogy csak álmomban voltam szegény kálomista pap...